

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ МИРУ ТА КОНФЛІКТІВ

Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни

*Рекомендовано Вченою радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра
за спеціальністю 054 «Соціологія»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2019

Сучасні теорії миру та конфліктів: Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів спеціальності 054 «Соціологія» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: Багінський А.В. – Електронні текстові дані (1 файл: 146 Кбйт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 55 с.

Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
(протокол № 3 від 28.11.2019 р.)
за поданням Вченої ради факультету соціології і права
(протокол № 4 від 25.11.2019 р.)

Електронне мережне навчальне видання

СУЧАСНІ ТЕОРІЇ МИРУ ТА КОНФЛІКТІВ

Комплекс навчально-методичного забезпечення дисципліни

Укладач: Багінський Андрій Владиславович, кандидат політичних наук, доцент кафедри соціології КПІ ім. Ігоря Сікорського

Відповідальний редактор: Кутуєв Павло Володимирович, доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології КПІ ім. Ігоря Сікорського

Рецензент: Попов Костянтин Леонідович, кандидат юридичних наук, доцент, заступник декана факультету соціології і права КПІ ім. Ігоря Сікорського

Комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни містить перелік тем, конспекти лекцій, плани семінарських занять, питання для підсумкового і поточного контролю. Видання має на меті ознайомити студентів зі змістом і структурою навчальної дисципліни, сформувані базові теоретичні знання з сучасних теорій миру та конфліктів для оволодіння необхідними для спеціальності компетентностями.

Призначено для здобувачів ступеня бакалавра за спеціальністю 054 «Соціологія».

ЗМІСТ

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.....	4
II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
III. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ.....	6
IV. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ	10
Тема 1.1. «Конфлікт» та «мир» як поняття у сучасних соціальних теоріях	10
Тема 1.2. Міжнародні та національні виміри збройних конфліктів	11
Тема 1.3. Соціальні причини та динаміка конфліктів та миру.....	13
Тема 1.4. Війна як різновид соціально-політичного конфлікту.....	14
Тема 1.6. Підтримка миру та миробудівництво на сучасному етапі	17
Тема 1.7. Жертви конфлікту у фокусі сучасних теорій миротворчості	19
Тема 1.8. Соціальні наслідки примусової міграції.....	20
Тема 1.9. Політичні, економічні та ідеологічні виміри ліберального миру	22
Тема 2.1. Мирні процеси та переговори.....	24
Тема 2.2. Медіація у мирних процесах.....	25
Тема 2.3. Місцева миротворчість як ресурс врегулювання конфлікту	26
Тема 2.4. Стратегії управління конфліктом	27
Тема 2.5. Постконфліктне врегулювання як подолання наслідків насилля	29
Тема 2.6. Сутність правосуддя перехідного періоду	31
Тема 2.7. Механізми правосуддя перехідного періоду.....	33
Тема 2.8. Примирення як мета і процес постконфліктного врегулювання	34
Тема 2.9. Мобілізація держави та громадянського суспільства у конфлікті на Донбасі	36
V. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	39
VI. КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ.....	43
VII. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ	43
VIII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	44
Додаток 1. Рейтингова система оцінювання успішності студентів	47
Додаток 2. Питання для підготовки до поточного контролю	50
Додаток 3. Питання для підготовки до залікової контрольної роботи	52

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Навчальна дисципліна «Сучасні теорії миру та конфліктів» передбачена навчальним планом факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ ім. Ігоря Сікорського), розробленим відповідно до освітньої програми для студентів спеціальності 054 «Соціологія», галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Дисципліна належить до циклу професійної підготовки. Предмет навчальної дисципліни – сучасні теорії конфлікту та миру. Дисципліна «Сучасні теорії миру та конфліктів» пов'язана з навчальними дисциплінами професійної підготовки «Соціологія міжнародних відносин та конфліктів», «Інституційна соціологія конфлікту», «Конфлікт в Донбасі: причини, наслідки, шляхи вирішення», враховуючи, що соціальні конфлікти є спільним об'єктом вивчення даних дисциплін.

Завдяки засвоєнню змісту дисципліни студенти матимуть можливість аналізувати сучасні теорії конфліктів та миру, шляхи врегулювання конфлікту, що спираються на новітні соціологічні дослідження.

Навчальна дисципліна «Сучасні теорії миру та конфліктів» вивчається протягом одного семестру, розрахована на 150 годин і складається з аудиторної роботи – 72 години (лекції – 36 годин, семінарські заняття – 36 годин) та самостійної роботи студентів – 78 годин.

Розподіл навчального часу та темами наведено у тематичному плані. Комплекс навчально-методичного забезпечення містить плани та зміст лекцій, що дає можливість студентам наперед ознайомитися з основними положеннями кожної лекції. Також надаються плани семінарських занять, метою яких є більш докладне опрацювання тем дисципліни та аналіз відповідної літератури, та завдання для самостійної роботи студентів, що покликана формувати навички вільного володіння та використання знань з дисципліни. Відпрацювання тем на консультаціях відбувається з окремими студентами в індивідуальному порядку, як відпрацювання пропущених студентом відповідних занять засобами усного опитування з наданням конспекту усіх питань пропущеного семінару або лекції.

Методика оцінювання рівня засвоєння знань здійснюється шляхом використання рейтингової системи оцінювання. Формою контролю з дисципліни «Сучасні теорії миру та конфліктів» є залік.

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою кредитного модулю є формування у студентів розуміння сутності сучасних теорій конфліктів та миру, шляхів врегулювання конфлікту, що спираються на новітні соціологічні дослідження. Мета вивчення кредитного модуля «Сучасні теорії миру та конфліктів» досягається через процес формування здатностей студентів поєднувати теоретичні знання з практикою соціальної діяльності.

Мета досягається через реалізацію завдань кредитного модулю:

- дати цілісний огляд багатоманітних типів сучасних конфліктів та охарактеризувати соціальні причини їх виникнення;
- виявити особливості новітніх форм миротворчої діяльності;
- з'ясувати роль посередництва і переговорів у врегулюванні і трансформації конфлікту;
- розглянути теоретичні підходи щодо управління конфліктом та заходи миробудівництва.

Згідно з вимогами освітньої програми студенти після засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

Знання:

- основних теоретичних підходів до розуміння сутності та типів конфлікту;
- теорій та соціальних практик миротворчої діяльності;
- особливостей сучасної системи міжнародних відносин та світового порядку як
- факторів соціально-політичних конфліктів;
- взаємозв'язків між механізмами миротворчості, миробудівництва та демократизації;
- основних проблем, що постають перед державою та громадянським суспільством при
- вирішенні конфлікту.

Уміння:

- здійснювати аналіз причин, динаміки та наслідків конфлікту через побудову карти конфлікту;
- застосовувати положення сучасних теорій конфлікту та миру до аналізу конфлікту на Донбасі;
- здійснювати критичний аналіз умов конфлікту та способів підтримання миру;
- розробити проект досліджень соціально-політичних конфліктів;
- формулювати переговорну позицію під час вирішення конфлікту.

Досвід:

- проведення групових дискусій щодо теоретичних положень миротворчості та врегулювання конфліктів;
- аналізу кейсів конфліктів та презентації результатів;
- проектування дослідження соціальних аспектів сучасних конфліктів;
- демонстрації базових навичок ведення переговорів.

III. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього, у тому числі:	лекції	семінарські	СРС
<i>Розділ 1. Умови конфлікту та миротворчості</i>				
Тема 1.1. «Конфлікт» та «мир» як поняття у сучасних соціальних теоріях.	7	2	2	3
Тема 1.2. Міжнародні та національні виміри збройних конфліктів.	7	2	2	3
Тема 1.3. Соціальні причини та динаміка конфліктів та миру.	7	2	2	3
Тема 1.4. Війна як різновид соціально-політичного конфлікту.	7	2	2	3
Тема 1.5. Геноцид як прояв масового насильства.	7	2	2	3
Тема 1.6. Підтримка миру та миробудівництво на сучасному етапі.	7	2	2	3
Тема 1.7. Жертви конфлікту у фокусі сучасних теорій миротворчості.	7	2	2	3
Тема 1.8. Соціальні наслідки примусової міграції.	7	2	2	3
Тема 1.9. Політичні, економічні та ідеологічні виміри ліберального миру.	5	2	1	2
Модульна контрольна робота 1	3	0	1	2
Разом за розділом 1	64	18	18	28
<i>Розділ 2. Мирні процеси, медіація та постконфліктне врегулювання</i>				
Тема 2.1. Мирні процеси та переговори.	7	2	2	3
Тема 2.2. Медіація у мирних процесах.	7	2	2	3
Тема 2.3. Місцева миротворчість як ресурс врегулювання конфлікту.	7	2	2	3
Тема 2.4. Стратегії управління конфліктом.	7	2	2	3
Тема 2.5. Постконфліктне врегулювання як подолання наслідків насилля.	7	2	2	3
Тема 2.6. Сутність правосуддя перехідного періоду.	7	2	2	3
Тема 2.7. Механізми правосуддя перехідного періоду.	5	2	1	2
Тема 2.8. Примирення як мета і процес постконфліктного врегулювання.	5	2	1	2
Тема 2.9. Мобілізація держави та громадянського суспільства у конфлікті на Донбасі.	5	2	1	2
Модульна контрольна робота 2	3	0	1	2
Разом за розділом 2	60	18	16	26
Домашня контрольна робота	18	0	0	18
Залік	8	0	2	6
Всього годин	150	36	36	78

Розділ 1. Умови конфлікту та миротворчості

Тема 1.1. «Конфлікт» та «мир» як поняття у сучасних соціальних теоріях.

Сутність конфлікту. Структурні причини конфліктів. Типологія конфліктів. Збройний конфлікт як різновид конфлікту. Мир у негативному та позитивному розуміннях. Суб'єкти збройних конфліктів. Миротворчість, підтримання миру та миробудівництво як поняття сучасних соціальних теорій. «Ліберальний мир» як особлива модель миротворчості.

Тема 1.2. Міжнародні та національні виміри збройних конфліктів.

Система міжнародних відносин та глобальний порядок після Другої Світової війни. Політичний реалізм як концепція сучасного світового порядку. Діяльність ООН з підтримання миру після Другої Світової війни. Доповідь Брахімі (2000). Пріоритети миротворчої діяльності у доповіді Генерального Секретаря ООН (2009). Держава та внутрішньодержавні війни: специфіка взаємодії урядів, озброєних угруповань та зовнішнього втручання. Післявоєнна реконструкція як феномен сучасності. Відмінності між миробудівництвом та післявоєнною реконструкцією. Збільшення впливу громадського сектору на післявоєнну реконструкцію та миробудівництво.

Тема 1.3. Соціальні причини та динаміка конфліктів та миру.

Розмежування причин та приводу конфлікту. Соціально-економічні детермінанти розділення суспільств. Соціальна нерівність в основі конфлікту. Місцеві, регіональні та міжнародні причини конфлікту. Інтерпретація конфлікту різними сторонами. Динаміка ескалації, стабілізації та деескалації. Контекстуальні фактори конфлікту. Політична влада як чинник динаміки конфлікту. Роль «спойлерів» у конфліктному врегулюванні. Локальні та міжнародні миротворчі ініціативи у вирішенні конфлікту.

Тема 1.4. Війна як різновид соціально-політичного конфлікту.

Сутність та типологія воєн. Відмінності воєн у XIX та XX сторіччях. Розбудова модерної держави та війна у теорії Ч. Тіллі. «Нові війни»: сутнісні характеристики за М. Келдор. «Холодна війна» як етап «нових воєн». Постбіполярний етап у розвитку «нових воєн». «Економіка війни» як фактор громадянських воєн. Політичне та економічне насилля та бунт як причини збройних конфліктів. Гібридні політичні режими у розгортанні війни.

Тема 1.5. Геноцид як прояв масового насильства.

Визначення геноциду. Перше та друге покоління теорій геноциду. Ідеологія, дискримінація, расизм, дегуманізація як фактори геноциду. Суб'єкти та актори геноциду. Держава як актор геноциду. Участь у геноциді на індивідуальному та груповому рівнях. Зменшення соціального простору як прояв геноциду. Масові вбивства як засіб геноциду. Ідеологія насильства у здійсненні геноциду. Кейс Гватемали у теорії Р. Бретта. Кейс Сребрениці у дослідженні соціальних причин та наслідків геноциду.

Тема 1.6. Підтримка миру та миробудівництво на сучасному етапі.

Порядок денний для миру ООН (1992) як документ епохи після Холодної війни. Мир від «ІКЕА» та обмеження стандартизованих підходів ООН до миротворчості. Традиційні миротворчі операції у підтримці миру. Еволюція миротворчих операцій. Якісна зміна операцій з підтримки миру у 90-х рр.. Медіація та переговори у миротворчості. Миробудівництво в контексті трансформації конфлікту. Демобілізація, демілітаризація та реінтеграція як основні засади миробудівництва.

Тема 1.7. Жертви конфлікту у фокусі сучасних теорій миротворчості.

Поняття «жертва конфлікту». Класифікація та права жертв конфлікту. Теорія соціальної ідентичності про групову динаміку жертвовності. Конфліктний етос у груповій динаміці конфлікту. Д. Бар-Тал про вісім соціетальних вірувань конфліктного етосу. Дегуманізація та

віктимізація як аспекти конфлікту. Роль жертв у миробудівництві. Теорії «відновного правосуддя». Репарації як форма відновлення жертв конфлікту. Прощення, зцілення та співіснування у контексті національного примирення.

Тема 1.8. Соціальні наслідки примусової міграції.

Примусова міграція як явище: ключові поняття. Загальні характеристики досвіду внутрішнього переміщення. Етапи примусової міграції. Соціально-психологічні аспекти примусової міграції. Подолання досвіду війни у соціо-культурних практиках. Історична пам'ять та реконструкція травматичного досвіду. Гендерні та вікові особливості примусової міграції. Міжнародно-гуманітарний аспект примусової міграції. Стратегія підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Тема 1.9. Політичні, економічні та ідеологічні виміри ліберального миру.

Виміри ліберального миру у теоріях Р. Мак-Джінті та О. Річмонда. Консервативна, ортодоксальна та емансипаторна моделі ліберального миру. Лібералізація політичних та економічних інституцій як передумова миру. Інтервенції у сфері верховенства права для досягнення ліберального миру. Вестернізація миротворчої діяльності. «Вілсонівська тріада» у розумінні миру. Неоліберальна складова втілення ліберального миру. Критика ліберального миру та альтернативні теорії миротворчості.

Розділ 2. Мирні процеси, медіація та постконфліктне врегулювання

Тема 2.1. Мирні процеси та переговори.

Сутність мирного процесу. Поняття та сторони переговорів. Динаміка та синхронізація переговорного та мирного процесів. Рівні взаємодії сторін переговорів. Інклюзивність як ключова характеристика переговорів. Т. Паффенхольц про форми участі додаткових сторін у переговорні процеси щодо миру. Посередництво та роль «третьої сторони». Фасилітація, медіація та діалог у мирних процесах. Інтереси, цілі та потреби в процесі переговорів. Умови договороздатності та готовності сторін під час переговорів щодо миру. Характеристика фаз переговорів. Мирна угода як потенційний результат переговорів.

Тема 2.2. Медіація у мирних процесах.

Поняття медіації. Види медіації. Принципи медіації. Сфера застосування медіації. Правове регулювання медіації. Ціннісні основи медіації. Медіація в зарубіжних країнах. Медіація в Україні. Медіація в різних сферах суспільного життя. Соціальна мережа медіаторів. Принципи та правила проведення медіації. Учасники процедури медіації. Особа медіатора: особистісні та професійні компетентності. Етичні принципи роботи медіатора. Застосування медіації у суспільно-політичних та ціннісних конфліктах. Обмеження використання медіації. «Сім гріхів» медіації. Гендерний аспект медіації.

Тема 2.3. Місцева миротворчість як ресурс врегулювання конфлікту.

Міжнародна спільнота, держава та громадянське суспільство: особливості взаємодії відносин при миробудівництві. М.Манн про інфраструктурну владу. Ледерак про архітектуру та інфраструктуру миру. Рівні трансформації конфлікту. Характеристики миробудівництва на місцевому рівні. Приклади місцевої миротворчості. Гібридність як характеристика сучасного миробудівництва. Ризики та обмеження місцевої миротворчості.

Тема 2.4. Стратегії управління конфліктом.

Воєнний та аналітичний виміри стратегії. Взаємозв'язок стратегічних та безпекових досліджень. Стратегічне мистецтво боротьби зі збройними угрупованнями. Гібридна війна як тактика і стратегія. Засоби подолання інформаційних впливів. Стратегії України та Росії в російсько-українському конфлікті.

Тема 2.5. Постконфліктне врегулювання як подолання наслідків насилля.

Постконфліктна реконструкція, миробудівництво та примирення: основні проблеми. Відповідальність держави у подоланні наслідків насилля згідно до Женевської конвенції. Відмінності кримінального і політичного насилля. Примирення «згори-вниз» та «знизу-догори». Стійке та хитке примирення. Правосуддя перехідного періоду як галузь досліджень щодо подолання масових порушень прав людини. Характеристики перехідного періоду.

Тема 2.6. Сутність правосуддя перехідного періоду.

«Каскад правосуддя» як передумова виникнення правосуддя перехідного періоду. Сучасні інтерпретації правосуддя перехідного періоду. Цілі правосуддя перехідного періоду. Державотворення та громадянське суспільство у перехідному періоді. Правосуддя перехідного періоду та мобілізація жертв конфлікту.

Тема 2.7. Механізми правосуддя перехідного періоду.

Складові правосуддя перехідного періоду. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності. Причини використання амністії. Історія та типологія амністій у постконфліктному врегулюванні. Гібридні суди як елемент перехідного періоду. Комісія зі встановлення істини у процесі пошуку правди про конфлікт. Мандат, персональний склад та функції комісій зі встановлення істини. Соціальні наслідки функціонування комісій зі встановлення істини.

Тема 2.8. Примирення як мета і процес постконфліктного врегулювання.

Ключові характеристики примирення. Сфери та рівні примирення. Примирення як перебудова відносин між сторонами. Н. Айкен про теорію соціального научіння. Зміни переконань конфліктного етосу. Дилема «стабільність проти миру». Національне примирення та демократизація. Кейси примирення у Північній Ірландії, Південно Африканській республіці та Руанді.

Тема 2.9. Мобілізація держави та громадянського суспільства у конфлікті на Донбасі.

Передумови конфлікту на Донбасі. Конфліктний етос під час Євромайдану. Громадянська активність у 2014 рр. Проблеми громадянського суспільства в контексті російсько-українського конфлікту. Конфлікт в Україні в межах клієнтарно-патронажних відносин. Тристороння контактна група у Мінську: рішення та труднощі в роботі. Мінські угоди: перспектива реалізації.

IV. ЛЕКЦІЙНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1.1. «Конфлікт» та «мир» як поняття у сучасних соціальних теоріях

Перелік основних питань:

1. Сутність конфлікту.
2. Структурні причини конфліктів.
3. Збройний конфлікт як різновид конфлікту.
4. Миротворчість, підтримання миру та миробудівництво як поняття сучасних соціальних теорій.

Завдання на СРС: Розбудова держави та розбудова миру: з'ясувати співвіднесеність механізмів.

Література: Баз.: 4; Дод.: 24, 26.

Зміст лекції.

Конфлікт у загальному значенні – це протистояння двох або декількох суб'єктів з приводу суперечностей.

На думку Мура суперечності конфлікту стосуються:

- окремих сфер: юстиції, безпеки, економіки, довкілля;
- даних: дефіциту інформації, різних інтерпретацій, оцінок;
- ресурсів і структур: контроль над ресурсами, енергією та часом;
- відносин: неналежної комунікації, негативних емоцій, деструктивної поведінки;
- цінностей: різних суджень щодо того, що можна вважати правильним, а що ні. (Moore, 2014).

Структурний рівень насильства всебічно розглядав Й. Галтунг. Якщо пряме насильство передбачає актора, який його здійснює у фізичному та психологічному напрямку завдання шкоди, то структурне насильство є скоріше сукупністю умов, коли деякий соціальний інститут, або соціальна структура наносить шкоду людині, зменшуючи простір задоволення базових потреб. В цьому сенсі структурне насильство часто пов'язане з соціальною несправедливістю. Персональне і структурне насильство корелюються у зв'язку з рангами та ієрархією соціальних систем. Ієрархічні соціальні структури є способами контролю за конфліктом, як це, наприклад, показує феодальне суспільство. Водночас, егалітарні соціальні системи як відкривають шлях до подолання конфліктів через кращий розподіл ресурсів у суспільстві, так і зумовлюють появу нових конфліктів через послаблення ієрархічного соціального контролю.

Структурні причини конфлікту розглядав також Н. Крісті. У відомій праці «Конфлікт як власність» Н. Крісті наголошує на центральній ролі жертв конфлікту у його подоланні. На його думку, сучасні системи соціального контролю, в тому числі контролю за злочинністю передбачають центральну роль держави у покаранні за правопорушення. Держава визначає збитки та отримує монопольну можливість говорити з правопорушником. В цій ситуації жертва є лузером, оскільки її вимоги не враховуються. Н. Крісті пропонує жертво-орієнтовані суди як альтернативу державному судочинству. І тут відбувається перехід від системи відносин «державо-порушник» до системи відносин «порушник-жертва». В цьому контексті важливо вказати на те, що в першу чергу може зробити порушник для жертви: наприклад, пофарбувати вікно, чи полагодити машину або доглянути садок, або допомогти у задоволенні медичних потреб у місцевій лікарні. Не можна оминати і потреби порушника у соціальній медичній, освітній або релігійній сферах, зокрема, щоб запобігти подальшим порушенням.

Збройний конфлікт передбачає «спірну несумісність, що стосується уряду та/або території, на якій застосування збройних сил обома сторонами, принаймні однією з яких є уряд держави, має своїм наслідком, як мінімум 25 осіб, що загинули у бою» (Definitions, sources and methods for Uppsala Conflict Data Program Battle-Death estimates).

В межах Міжнародного гуманітарного права визначаються два основні типи збройних конфліктів – міжнародні та неміжнародні. Розрізнення відбувається за ознакою державного кордону: конфлікт між двома або більше державами вважається міжнародним, в той час як конфлікти, які відбуваються між озброєними суб'єктами всередині однієї держави називаються неміжнародними конфліктами.

Водночас, озброєні недержавні суб'єкти використовують міжнародну політику для забезпечення своїх соціальних інтересів та позицій. К. Краузе підкреслює, що «випадки Іраку та Афганістану повною мірою ілюструють, що доки місцеві дійові суб'єкти матимуть змогу вдаватися до насильства з метою збільшення вартості агресії для зовнішнього інтервента, буде складно підтримувати довгострокові міжнародні зобов'язання. Тут існує реальна дилема: якщо зовнішнє зобов'язання прив'язати до фіксованого часового періоду для відведення сил, то найбільш терплячою стороною буде місцевий переможець, оскільки він бажатиме пересидіти спроби зовнішніх дійових суб'єктів переформатувати ландшафт сили та (не)безпеки. Якщо, з іншого боку, строки відведення сил не встановлювати, існує ризик створення динаміки залежності, за якої безпека слабких і вразливих соціальних дійових суб'єктів залежатиме від зовнішніх сторін: більш сильні сторони вдаватимуться до маніпуляцій і одержуватимуть вигоду від міжнародної присутності, а зовнішні сторони стануть цілями для невдоволення та насильства» (Краузе, Jütersonke, 2005).

Миротворчість – комплекс міжнародних заходів, що здійснюються державами для попередження воєнних конфліктів та підтримання миру.

Підтримання миру (peacekeeping) – діяльність, спрямована на контроль за конфліктом, що передбачає направлення військового та громадянського персоналу ООН в зону конфлікту.

Встановлення миру (peacemaking) – процес стримування та зупинки конфлікту шляхом посередництва, переговорів та консультацій.

Розбудова миру (peacebuilding) – діяльність по завершенню конфлікту для відтворення основ миру. Підтримка інститутів, що сприяють миру, взаємодія супротивників.

Тема 1.2. Міжнародні та національні виміри збройних конфліктів

Перелік основних питань:

1. Політичний реалізм як концепція сучасного світового порядку.
2. Діяльність ООН з підтримання миру після Другої Світової війни.
3. Держава та внутрішньодержавні війни: специфіка взаємодії урядів, озброєних угруповань та зовнішнього втручання.

Завдання на СРС: Типологія збройних конфліктів.

Література: Баз.: 1; Дод.: 29, 31.

Зміст лекції.

Один з класиків теорії міжнародних відносин Г.Моргентау запропонував шість принципів політичного реалізму:

1) Політичний реалізм передбачає, що політика, як і суспільство в цілому, керується об'єктивними законами, що вкорінені у людській природі. Для того, щоб покращити суспільство в першу чергу необхідно розуміти закони, за якими це суспільство живе;

2) Ключовою точкою політичного реалізму є концепт інтересу, визначений у термінах влади. Цей концепт створює зв'язок між фактами міжнародної політики та їхнім розумінням;

3) Політичний реалізм не зачеречує, що інтерес може залежати від часу, місця та обставин;

4) Універсальні моральні принципи не можуть бути дороговказом до реалізації інтересу (тут реалісти суворо протистоять ідеї І.Канта про «вічний мир», що базується на універсальних принципах);

5) Політичний реалізм відмовляється зводити моральні цілі націй до моральних цілей світу;

б) Відмінність політичного реалізму від інших теорій полягає у визнанні політичної сфери автономною від інших сфер суспільства. (Morgenthau, 1978)

У такій ситуації держави у світовій політиці постійно перебувають у конкурентній і конфліктній боротьбі. І якщо їхні інтереси не співпадають з міжнародними правовими нормами, то держави з легкістю їх порушують. Така ситуація відображає анархічний характер світової політики та міжнародних відносин.

Девід М. Мелоун та Карін Верместер наголошують, що «упродовж останнього десятиліття також спостерігалось більш широке застосування в МО цивільних компонентів, пов'язане з принциповими змінами цілей цих місій. Серед таких компонентів – функції цивільної поліції (CIVPOL), моніторинг і демократизація виборчих процесів, гуманітарна допомога, економічне відновлення та робота, спрямована на довгостроковий розвиток, цивільне будівництво, моніторинг дотримання прав людини і, особливо, захист, розмінування та (іноді) інші завдання.» (Malone, Wermester, 2000).

Крім власне організаційної складової, допомога західного світу виявляється у просуванні, а інколи і нав'язуванні у перехідні суспільства правових норм та політичних інститутів «старого світу», що часто ускладнювало мирний процес і не враховувало місцевий контекст розбудови миру. Крім того, швидкість з якою міжнародні донори хотіли отримати результат від міжнародної інтервенції могла суперечити довготривалому процесу психосоціального та економічного відновлення жертв конфлікту.

Загалом, «у період із 1948 до 1987 р. Рада Безпеки ініціювала 13 операцій з підтримання миру та відрядження військових спостерігачів. Більшість цих операцій (7 із 13) було розгорнуто на Близькому Сході – у регіоні, який має незаперечне геостратегічне значення для основних постійних членів Ради Безпеки.». Розпад біполярної системи світу і деяка обмеженість миротворчих операцій щодо подолання наслідків насилля у 60-80 рр. ХХ сторіччя, особливо у аспекті встановлення довготривалого миру, трансформувала підходи до розробки міжнародного компоненту постконфліктного відновлення.

Відповідно, можна виокремити три підетапи динаміки миротворчих операцій у 90-х рр. ХХ сторіччя. Перший підетап стосувався розпаду біполярного світу після завершення Холодної війни і був позначений ентузіазмом довкола перспективи миротворчих операцій. Другий етап стосувався послаблення ентузіазму внаслідок провальних місій у Руанді, Сомалі та Боснії у середині 90-х років. І третій підетап відбувся наприкінці десятиліття, коли були розгорнуті потужні місії у Сьєрра-Леоне, Східному Тиморі, Демократичній Республіці Конго та Косово.

Озброєні недержавні суб'єкти (armed groups) – угруповання, що протистоять монополії державі на застосування сили, функціонують за межами державного контролю і мають політичні, воєнні та економічні цілі (Choosing to engage: Armed groups and peace processes, 2005).

Коллієр та Хоефлер визначають два типи озброєних недержавних суб'єктів: 1) Ті, що керуються жадібністю і прагнуть задовольнити в першу чергу економічні інтереси; 2) Ті, що керуються образою, і їхні цілі мають здебільшого політичний контекст (Collier, P., Hoeffler, 2004). Наприклад, Революційний Об'єднаний Фронт у Сьєрра-Леоне за типологією відноситься до типу «жадібний» оскільки наживається завдяки конфлікту на продажі діамантів. Натомість Каренський Національний Союз – національно-визвольне об'єднання у М'янмі, що протистоїть уряду Бірми до другого типу недержавних озброєних суб'єктів, тому що ставить перед собою мету – створити незалежну державу Каренів.

С. Пурі підкреслює, «Упродовж останніх 30 років більшість війн відбувалося всередині держав, хоча при цьому різною мірою спостерігалось і зовнішнє втручання. Часто настає момент, коли уряди таких держав доходять висновку, що досягти воєнної перемоги – дуже складно, а тому намагаються шукати певні шляхи політичного вирішення конфлікту. Навіть усвідомлюючи це, забезпечити задовільні результати – непросто. Держави можуть виявитися нездатними чітко сформулювати досяжні в довгостроковій перспективі цілі. Вони також можуть бути нездатними сформулювати й запровадити стратегію, яка поєднує примусові

заходи з політичними угодами. Багато країн опиняється у стратегічній глушині, якою вони блукають, будучи нездатними ані здобути воєнну перемогу, ані вирішити конфлікт за столом переговорів.» (Puri, 2015).

Існує кілька варіантів поєднання боротьби зі збройними угрупованнями та ведення переговорів з ними. У деяких випадках держави воювали, сідали за стіл переговорів, а потім знову відновлювали збройне протистояння. В інших випадках держави воювали та вели переговори одночасно. Окремі держави, які воювали з різними збройними угрупованнями, застосовували індивідуальний підхід, воюючи з одними та домовляючись з іншими. Кожна війна демонструє унікальний взаємозв'язок між воєнними та політичними заходами, позаяк цей взаємозв'язок завжди існує.» (Puri, 2015).

Тому ключовим політичним інститутом, що несе відповідальність за врегулювання конфлікту залишається держава. К.Краузе підкреслює, що «дискурс теорії державності, який виник у процесі сучасного державотворення, обертається довкола трьох взаємопов'язаних наративів держави, які охоплюють її ключові функції гарантування безпеки, добробуту та представництва». Краузе зауважує що, перший із них – гарантування безпеки – це головний обов'язок держави перед своїми громадянами. Подібні теоретичні посилення маємо у класичних працях М. Вебера і Т. Гоббса. У першого держава визначається як організація, що має монополію на легітимне використання насильства, яку вона отримує взамін на гарантування безпеки для своїх громадян. У теорії суспільного договору Гоббса безпека знаходиться в основі держави як політичного Левіафана, що долає анархічний стан «війни всіх проти всіх» (Krause, Jütersonke, 2005).

Тема 1.3. Соціальні причини та динаміка конфліктів та миру

Перелік основних питань:

1. Соціально-економічні детермінанти розділення суспільств.
2. Динаміка ескалації, стабілізації та деескалації.
3. Політична влада як чинник динаміки конфлікту.

Завдання на СРС: Розробка карти аналітичної конфлікту з урахуванням соціальних причин.

Література: Баз.: 4; Дод.: 2, 8.

Зміст лекції.

У класичній праці Р. Дарендорфа наголошується, що саме вихідний стан соціальної структури формує перший етап прояву конфлікту. «На основі істотних в кожному випадку структурних ознак в даному соціальному єдності можна виділити два агрегати соціальних позицій, «обидві сторони» фронту конфлікту. Ці агрегати представників соціальних позицій не є поки в точному сенсі соціальною групою; вони є квазі-групою, тобто; одним тільки виявленим безліччю представників позицій, передбачає їх схожість, яка не потребує усвідомлення ними.

Але такі «передбачувані» спільності фактично мають виняткове значення. Стосовно деструктурних конфліктів ми повинні сказати, що приналежність до агрегату в формі квазі-групи завжди передбачає очікування захисту певних інтересів.» (Дарендорф, 1965).

Поняття «гібридний політичний режим», «гібридна війна» останніми роками широко увійшли у щоденний соціально-політичний дискурс. «Гібридність» позначає проміжну природу суспільних феноменів, що відхиляються від нормативних уявлень демократичності та авторитаризму, або, наприклад, класичних воєнних дій і спецоперацій.

Гібридність використовується для пояснення контекстів багатоманітних соціальних форм, або «житте-світів», а також «гібридного порядку», який поєднує різні практики урядування, соціальної регуляції, тобто те, що позначається як традиційне, корінне, локальне на протигагу модерному (Grenfell, 2015, 285).

Тема спойлерів у миротворчій сфері в дослідженнях подається як така, що становить один з найбільших ризиків для миру, та можливих рецидивів насилля. Шкідниками, як правило, є лідери та політичні партії, які впевнені, що врегулювання конфлікту слугує не на користь їхнім інтересам і підважить їх владу в майбутньому (Stedman, 2000). Практика вирішення соціально-політичних конфліктів показує, що сам мирний процес створює спойлерів, оскільки повернутися до насилля для останніх завжди легше, в той час як задоволення інтересів всіх задіяних у протистоянні сил є надзвичайно складним завданням.

Розглядаючи мобілізацію громадянського суспільства як важливий етап для становлення миру в Україні необхідно проаналізувати, які можливості та ресурси мають на сьогодні громадські організації, щоб посилити та прискорити мирні процеси. З цією метою було проведено експертні опитування 5 провідних українських активістів та фахівців громадського сектору у сфері розбудови миру, медіації та діалогу. (Багінський, 2019).

У пошуці шляхів щодо консолідації громадянської активності у врегулюванні збройного конфлікту на Сході України експерти запропонували декілька інструментів. По-перше, це – продумана політика, що унеможливує пропаганду та активна медіа-кампанія, що сприятиме розумінню причин та наслідків конфлікту. Другим аспектом, який пропонують фахівці з розбудови миру, є необхідність впровадження *«форматів, які б дозволили залучити більшість активістів громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на врегулювання конфлікту»*. По-третє, наголос робиться на необхідності встановлення контролю за владою та делегування кандидатів від громадянського суспільства на політичні посади.

Важливим елементом для об'єднання зусиль стає тривалість міжнародної підтримки проектів громадських організацій: *«підтримка довгострокових проектів НДО може збільшити їхню стабільність, сприяти організаційному розвитку та покращенню комунікації. Особливу увагу також слід звернути на комунікацію між донорською спільнотою та НДО, так як на мою думку така комунікація часто є односторонньою»* (Багінський, 2019).

К. Краузе спираючись на підхід К.Поппера щодо соціальної інженерії, зазначає, що *«Згідно з цим підходом раціональна дія є можливою тільки тоді, коли її кінцева мета є чітко визначеною, оскільки лише за такої умови може бути складено план практичних заходів. Сучасні заходи у сфері державного будівництва в постконфліктних середовищах дотримуються точно такої ж самої логіки: це – те, що зумовлює переважну частину заходів більшості зовнішніх сторін, особливо, коли вони вже готові концепції щодо розвитку демократії, формування судової та правової систем або економічних реформ. Це все, свідомо чи несвідомо, ґрунтується не лише на певній ідеї про те, що спрацює або не спрацює в окремому середовищі, а, що особливо важливо, на тому, як кінцевий продукт – стабільна, колективна, ліберальна, демократична та капіталістична держава – має виглядати.»* (Krause, Jütersonke, 2005).

Тема 1.4. Війна як різновид соціально-політичного конфлікту

Перелік основних питань:

1. Відмінності воєн у XIX та XX сторіччях.
2. Розбудова модерної держави та війна у теорії Ч. Тіллі.
3. «Нові війни»: сутнісні характеристики

Завдання на СРС: «Гібридні війни» як феномен сучасності.

Література: Баз.: 1, 4; Дод.: 8, 12, 20.

Зміст лекції.

На мілітарно-фіскальній складовій будує свої теоретичні розвідки Ч. Тіллі. На думку Ч. Тіллі, ведення війни і підготовка до неї змушують правителів займатися вилученням засобів для війни у тих, хто володів основними ресурсами – людьми, зброєю, запасами

продовольства, або через купівлю грошима, для тих, хто був зовсім не здатен віддавати ці засоби без тиску, або компенсації. Саме процеси вилучення ресурсів сформували основи нинішньої державності.

Після Другої світової війни, перед тим, як піти з колоній, – пише Ч. Тіллі, – колоніальні держави залишили в них збройні сили, створені в першу чергу для примусу та контролю над громадянським населенням. Нова еліта часто добиралась з однієї чи споріднених соціальних груп, об'єднаних мовою, релігією, регіональною приналежністю, що часто призводило до конфліктів з іншими соціальними групами. Для підтримання даної структури примусу нові еліти збільшують внутрішній експорт задля отримання та модернізації озброєння. Подальша еволюція таких режимів залежала від союзів, які вони були здатні створити і тоді програма експорту, могла як вплинути на милітаризацію країни, так і завадити їй, спрямувавши розвиток держави за громадянським, а не воєнним вектором (Тіллі, 1991).

Тим не менше, кількість воєн не зменшується, а збільшується кількість воєнних дій локального характеру, що веде до небачених раніше громадянських конфліктів з масовими втратами. Дана боротьба має соціальний характер, оскільки відбувається в першу чергу між владними групами та групами виключеними із державного управління. Водночас, військові все більшою мірою втягуються у боротьбу за політичну владу всередині держави. Збільшення ролі військових особливо виразно спостерігалось у нових державах, які могли скористатися представницькими інститутами демократіями, але дуже швидко, як зауважує Ч. Тіллі, – скочувались до воєнних режимів.

Європейські держави формувались в процесі розповсюдження географії примусу та капіталу, конкуренції носіїв влади, інших груп та народу, а також в контексті тиску інших держав, змінюючи свої організаційні структури в межах підготовки та ведення війни. Держави всюди, – пише Тіллі, – формуються як системи держав, що виникають вже у 990 роках нашої ери. Географія держав (примусу) та мережі міст (капіталу) стрімко змінюється в процесі виходу на передній край арени національної держави як домінуючого політичного інституту світової системи. Сучасні держави організаційно схожі між собою: суди, законодавчі органи, школи, відносини між урядовими агенціями і громадянами.

За Г. Дерлуг'яном в 1990 роках за відсутності прямих військових загроз та необхідності домовлятися з населенням щодо податків підштовхнуло посткомуністичні правлячі класи до розграбування тих ресурсів, які залишились в спадок від СРСР. Відповідно, став непотрібним контроль за ефективністю сучасного війська. Дана особливість посткомуністичних політичних режимів досліджується В. Ганевим в контексті використання теоретичної моделі Ч. Тіллі у зворотньому напрямку. Після розпаду Радянського Союзу політичний клас меншою мірою використовує державу для вилучення ресурсів і більшою мірою вилучає ресурси в самій державі (інформацію, лояльність державних службовців, адміністративні бази даних, державні таємниці), спираючись на популярні в суспільстві ідеї приватизації, що стає проектом посткомуністичного політичного класу, тоді як в тлумаченні Ч. Тіллі історично подібним проектом для еліти як правило була війна. Причинами успішності такого вилучення ресурсів (для правлячого класу, а не для суспільства) стають з однієї сторони, ефективність цього процесу для посилення свого соціального статусу новим домінуючим класом, з іншої сторони – розуміння ним демократизації як швидкоплинності власних позицій і тому, намагання отримати якомога більше ресурсів за короткий проміжок часу.

Напротивагу традиційним війнам з їхньою ідеологічною та територіальною спрямованістю, локальні конфлікти сучасності, або «нові війни» тісно пов'язані з політикою ідентичності. Політика ідентичності включає в себе партикулярну ідентичність – мовну, релігійну, національну, кланову. Нова політика ідентичності є водночас глобальною, національною та транснаціональною. Нові війни ведуться мережами державних та недержавних акторів, тому складно провести межі між громадянським населенням і військовими, а традиційна тріада держава-військові-народ втрачає свою визначеність. В даній ситуації спостерігається ускладнення збільшення військових витрат, особливо в умовах

зростання соціальних та інфраструктурних видатків державних бюджетів, що в сучасних умовах супроводжується економічною кризою (див. праці М.Келдор).

Тема 1.5. Геноцид як прояв масового насильства

Перелік основних питань:

1. Визначення геноциду.
2. Перше та друге покоління теорій геноциду.
3. Ідеологія, дискримінація, расизм, дегуманізація як фактори геноциду.
4. Сучасні приклади геноциду.

Завдання на СРС: Переслідування та покарання за геноцид у міжнародно-правовому вимірі.

Література: Баз.: 6; Дод.: 11, 22.

Зміст лекції:

Згідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: під геноцидом розуміються наступні дії, вчинені з наміром знищити, повністю або частково, яку-небудь національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку:

- a) вбивство членів такої групи;
- b) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або розумових розладів членам такої групи;
- c) навмисне створення для якої-небудь групи таких життєвих умов, які розраховані на повне або часткове фізичне знищення;
- d) заходи, розраховані на запобігання народженню дітей в середовищі такої групи;
- e) насильницька передача дітей з однієї людської групи в іншу.

На думку Р. Бретта, теорії геноциду першого покоління:

– зосереджувалися головним чином на очевидних ізольованих структурних причинах масового насильства, що характеризуються соціальним стресом і потрясіннями і глибокими соціальними розбіжностями.

Такі чинники, як ідеологія, міжгруповий расизм і дискримінація, систематичне виключення і дегуманізація, а також характер держави були по-різному визнані ключовим механізмом, що веде до геноциду; концентрація влади в авторитарних режимах, домінування в групах може бути центральною причиною, що призведе до масового насильства

Теорії другого покоління мають тенденцію віддалятися від аналізу геноциду, що визначає складність та взаємозв'язок між факторами, що формують масове насильство. Дані теорії визнають обмеження, що вбудовуються в правове визначення поняття геноциду.

Сьогодні спостерігається перехід від теорії про єдині причини геноциду, до більш складного розуміння численних і часто взаємопов'язаних факторів, що формують і прискорюють масове вбивство.

Страус стверджує, що «багато суспільств розпадаються на етнічному, расовому, культурному і релігійному рівнях, але лише в деяких випадках геноцид матеріалізується ... в розколи, упередження і дискримінацію, що не обов'язково ведуть до насильства» (Straus, 2007: 481).

В центрі процесу дегуманізації є те, що науковці називають «вигадуванням» (Semelin 2007) або, у випадку Уоллера, психологічною конструкцією «іншого».

Уоллер: конструювання жертви відбувається внаслідок мислення «ми – вони», морального роз'єднання і звинувачення жертв (2007: 160).

Вбивство може бути узаконено, оскільки жертви конструюються як зовнішні по відношенню до морального всесвіту зобов'язань, що регулюють злочинців (Waller 2007; Leader Maynard 2014).

У Гватемалі, вказує Р. Бретт, з точки зору більшості індіанці були примітивним, суб-людським видом. Створювався елітний консенсус навколо стратегії масового вбивства.

Навпаки, економічна еліта відчайдушно прагнула позбавити країну партизан, а політична еліта, керуючись расизмом, не соромилася «відпустити своїх дияволів», – багато хто підтримував війну, дозволяючи будівництво військових баз на своїй землі, де вони командуватимуть операціями. Перешкод для насильства на міжнародному рівні було небагато: регіональна холодна війна бушувала, а масове насильство не тільки вважалося допустимим, але, як виявилось, фінансувалося гегемоном.

Різанина у Сребрениці — один із найжахливіших і наймасштабніших воєнних злочинів у сучасній європейській історії, скоєний у ході Боснійської війни 13-22 липня 1995 року, що полягав у спланованому масовому вбивстві боснійськими сербами близько 8 000 боснійських мусульман чоловічої статі віком від 12 до 77 років. Різанину було вчинено в районі боснійського міста Сребрениця після його захоплення Військом Республіки Сербської під командуванням генерала Ратка Младича за співучасті воєнізованого формування «Скорпіони» під контролем Міністерства внутрішніх справ Сербії. Завершені розгляди в міжнародних судах довели, що різанина в Сребрениці не була спонтанним явищем, а була наперед спланована і методично втілена. Гаазький трибунал для колишньої Югославії у вирокх проти Радислава Кристича, Відое Благоевича, Драгана Йокича, Любіша Беєра, та Вуядіна Поповича визнав різанину в Сребрениці геноцидом. Наприкінці лютого 2007 року Міжнародний суд визнав різанину в Сребрениці геноцидом (Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія, 2017).

Тема 1.6. Підтримка миру та миробудівництво на сучасному етапі

Перелік основних питань:

1. Еволюція миротворчих операцій. Якісна зміна операцій з підтримки миру у 90-х рр. переговори у миротворчості.

2. Миробудівництво в контексті трансформації конфлікту.

Завдання на СРС: Досвід реінтеграції Хорватії.

Література: Баз.: 1, 4; Дод.: 5, 28, 29.

Зміст лекції:

Мелоун та Вермейстер підкреслюють, що поява миротворчих операцій як одного з найважливіших інструментів Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй стала продуктом необхідності, а не кропіткої роботи. Незважаючи на те, що стаття 42 Статуту ООН не виключала можливості вжиття заходів із залученням «повітряних, морських та сухопутних сил у разі необхідності збереження або відновлення міжнародного миру та безпеки», плани держав-засновників створити постійно діючі збройні сили ООН, які б могли слугувати як інструмент колективної безпеки, так і не було реалізовано. Натомість миротворчі операції з'явилися на світ як інструмент, що застосовується ООН для врегулювання міждержавних конфліктів.

Розпад радянського блоку призвів до зміни інтерпретацій конфлікту та способів встановлення миру. В останній чверті ХХ сторіччя миротворчі операції починають набувати все більш комплексного характеру, поєднуючи мілітарні, цивільні та гуманітарні складові. Стає зрозумілим, що крім функцій нейтральної сторони конфліктів миротворчі сили можуть працювати з соціальними та інституціональними вимірами перехідних від конфлікту до миру суспільств. Водночас, оптимізм соціальних мислителів щодо безальтернативності ліберальної траєкторії сучасного світу мав вплив і на зміну парадигм миротворчості.

У доповіді Генерального Секретаря ООН Бутроса Галі 1992 року зазначається, що «конфлікти та війни мають розгалужені та глибокі корені. Щоб дійти до них необхідно докласти максимальних зусиль з метою забезпечити більшу повагу до прав людини та основних свобод, сприяти стійкому соціальному та економічному розвитку в ім'я розширення кордонів процвітання, полегшити страждання, скоротити арсенали зброї масового знищення та обмежити її використання» (Бутрос Галі, 1992).

Підкреслюється, що при цьому суверенні держави залишаються важливим суб'єктом міжнародного співтовариства. В той же час зазначається, що «час абсолютного та виключного суверенітету пройшов; його теоретична концепція ніколи не підтверджувалась реальним життям. Завдання керівників держав сьогодні полягає у тому, щоб зрозуміти це і забезпечити рівновагу між потребами благого внутрішнього управління і вимогами все більш взаємозалежного світу» (Бутрос Галі, 1992).

Як бачимо, доклад Генерального Секретаря ООН, проголошений у 1992 році цілком відповідає духу епохи і поділяє оптимізм західних соціальних мислителів щодо «кінця історії» і руху світової цивілізації до глобальних універсалістських ліберальних норм. Сам документ фіксує новий етап для миротворчості у зв'язку з завершення біполярного періоду Холодної війни. На перший план виходять не лише превентивні дії з запобігання конфліктів, а й усунення і робота з соціальними причинами їх виникнення – економічної безвихіддю, соціальною несправедливістю та політичними утисками.

Схожий підхід, де ООН як ключовий міжнародний актор домінує над суверенними державами, можна трактувати у дусі неолібералізму, в контексті якого функції держави на місцевому рівні піддаються ревізії з боку міжнародних політичних і фінансових сил. Проте, подібний оптимізм зіштовхнувся з труднощами проведення миротворчих місій вже в межах останнього десятиріччя ХХ сторіччя. Провал ряду миротворчих місій у Боснії, Руанді та Сомалі зменшив ентузіазм щодо успіхів ліберальної моделі миру.

Після закінчення холодної війни миротворча діяльність зазнала певних революційних змін. У 1990-ті рр. Рада Безпеки прийняла виклик внутрішньодержавних конфліктів, однак часто діяла надто нав'язливо і з неоднозначним успіхом. Мінливий характер миротворчих операцій впливає з поблажливого політичного контексту, у якому, що важливо, п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН (П-5) регулярно співпрацювали у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки. У розвитку співробітництва П-5 у Раді Безпеки виділяють три етапи. Перший: початок десятиліття характеризувався ентузіазмом довкола перспективних миротворчих операцій (МО). Другий: у середині десятиліття відбулося скорочення кількості миротворчих операцій після провалу місій ООН у Руанді, Сомалі та Боснії, незважаючи навіть на те, що робочі відносини між П-5 не зіпсувалися. Третій: наприкінці десятиліття було розгорнуто (а в Сьєрра-Леоне розширено) чотири масштабні МО в Косово, Східному Тиморі, Сьєрра-Леоне та Демократичній Республіці Конго, незважаючи на серйозні розбіжності в позиціях членів Ради Безпеки (і особливо П-5) щодо ключових питань. З огляду на те, що Рада Безпеки на сьогодні вагається стосовно підходу, який можна було б застосувати до декількох серйозних загроз для миру та безпеки у світі, амбіційні миротворчі мандати 1999 року виглядають імпровізованими крайніми заходами. (David M. Malone & Karin Wermester, 2000).

На рівні впровадження проектів стандартизований мир проявляється в проведенні широкого спектру заходів: від кампаній з реєстрації виборців – до програм розширення прав жінок. Загалом, західні миротворчі операції проводяться за шаблонними схемами, тому миротворчі операції в Боснії і Герцеговині нагадують ті, що проводилися в Східному Тиморі, на острові Бугенвіль, у Мозамбіку та Шрі-Ланці. Ліберальний мир перетворюється на мир від торговельної мережі ІКЕА – мир, що поставляється у вигляді запакованих у коробку стандартних компонентів. Хоча обмін ефективними практиками та передовим досвідом варто заохочувати, існує небезпека, що миротворчі операції матимуть нерелексивний і одноманітний характер (Дарбі, 2003; Гуелке, 2004). Існує додаткова небезпека, що стандартні миротворчі операції відображають накопичені навички та спроможності миротворців, а не реальні потреби суспільства-реципієнта. Однак головним є те, що єдиний пакет миротворчих заходів може мінімізувати можливість органічного включення місцевих, традиційних або національних елементів у миротворчу діяльність.

Тема 1.7. Жертви конфлікту у фокусі сучасних теорій миротворчості

Перелік основних питань:

1. Поняття «жертва конфлікту».
2. Теорія соціальної ідентичності про групову динаміку жертвовності.
3. Д.Бар-Тал про вісім соціетальних вірувань конфліктного етосу.

Завдання на СРС: «Закриття травми» як етап постконфліктного відновлення

Література: Баз.: 2; Дод.: 10, 22.

Зміст лекції.

Права жертв насильства – нормативна основа, яка виникла в результаті розвитку міжнародного права у сфері прав людини, міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права. Організація Об'єднаних Націй випустила стандарти, орієнтовані на жертв насильства, – Основні принципи та керівні положення щодо права на правовий захист і відшкодування збитку, які визначають основні засади дотримання, гарантування та заохочення прав жертв насильства. Крім того, у них визначаються головні категорії зобов'язань держав та права жертв на істину, справедливість і відшкодування збитку, а також спеціальні форми відшкодування збитку, такі як компенсація, реституція, реабілітація, сатисфакція та гарантія неповторення. (Garcia-Godos, J, 2008).

Примирення в розділених суспільствах – трансформаційний процес, що вимагає зміни цілей, вірувань, оцінок, емоцій значної більшості членів суспільства. Успішне примирення вимагає соціального наuczіння між колишніми ворогами, активного процесу інтерпретації, перевизначення реальності, те, що люди визначають як реальне, можливе та бажане на базі нового нормативного знання, – стверджує Н.Айкен.

В цьому допомагає соціальне наuczіння – набір соціальних та психологічних процесів, в яких колишні вороги долають негативне сприйняття одне одного. І першу чергу, необхідним є створення умов для позитивного контакту груп, зменшення пересторог «Ми» замість «Наші проти їхніх». Тому першим механізмом соціального наuczіння є інструментальне навчання – перебудова відносин та ставлень між раніше розділеними групами. Навчання відбувається за допомогою діалогу, що створює більш включені форми спільної ідентифікації. Далі йде «соціо-емоційне навчання» – спроби зменшення злоби, негативних поглядів, пов'язаних з минулим насиллям, що провадять «справедливість» та «правду». І третім механізмом, за Айкеном, є дистрибутивне навчання, що спрямоване на подолання матеріальних та економічних нерівностей між розділеними групами в постконфліктних суспільствах. Сюди входять положення репарацій та реформи, націлені на зменшення економічних нерівностей.

Постконфліктний період може надати унікальну можливість, «трансформаційний момент» для соціального наuczіння у розділених суспільствах. Колишні вороги заново визначають свої відносини і по-новому визнають своє ставлення до Іншого. Відповідно, кінцевою метою кожного типу наuczіння є три типи примирення: інструментальне, соціоемоційне та дистрибутивне, що спираються на інтервенції держави в контексті правосуддя перехідного періоду. Інструментальне примирення передбачає створення позитивного контакту між групами засобами міжгрупового діалогу. Соціоемоційне примирення спрямоване на подолання негативних емоцій та почуттів, що виникли в результаті конфлікту – недовіри, страху, апатії. Сюди відноситься відновлення правди як спільного розуміння подій минулого. Дистрибутивне примирення створюється внаслідок подолання матеріальних та структурних соціальних нерівностей в суспільстві. В останньому типі примирення бачимо, що держава має змогу впливати на економічне становище постраждалих від конфлікту.

Концепт «конфліктного етосу» широко застосовується у працях ізраїльського дослідника Даніеля Бар-Тала. За Бар-Талом, суспільство складають різноманітні соціетальні переконання, але лише деякі переконання є специфічними для конкретного суспільства, вони і формують соціетальний етос (Bar-Tal, 2000: 137). Центральні соціетальні переконання виступають як ідеологічні догми за допомогою яких люди поділяють переконання про себе та

оточуючий світ, через них проходить та інтерпретується досвід, судження про інших та нова інформація. Конфліктний етос формується між двома та більше конфліктуючими групами та відображає картину світу кожної з них, що протистоїть переконанням протилежної групи.

Конфліктний етос має 8 складових: віра в справедливість цілей своєї групи, переконання про безпеку, віра у позитивний образ групи (все позитивне – в групі), внутрішньогрупова віктимізація (група як жертва), соціетальні переконання делегітимізації опонента, віра в патріотизм, соціетальні переконання єдності, переконання миру.

1. Віра в справедливість цілей своєї групи.
2. Безпека.
3. Всі позитивні соціальні відносини відбуваються всередині групи.
4. Група – це жертва, опонент – злочинець.
5. Нелегітимність опонента.
6. Віра в патріотизм, любов, турбота, сила.
7. Віра в єдність – ігнорування конфліктів всередині.
8. Віра у мир.

Тема 1.8. Соціальні наслідки примусової міграції

Перелік основних питань:

1. Примусова міграція як явище: ключові поняття. Загальні характеристики досвіду внутрішнього переміщення.

2. Подолання досвіду війни у соціо-культурних практиках.

3. Міжнародно-гуманітарний аспект примусової міграції.

4. Стратегія підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Завдання на СРС: Правовий статус внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Література: Баз.: 7; Дод.: 27.

Зміст лекції.

Вимірами примусової міграції є воєнна травма, багатоманітні втрати, психосоціальні стреси, повторювані стратегії поведінки.

Суб'єктами вимушеної міграції визнаються наступні категорії осіб: 1) політичні (що шукають політичного притулку); 2) біженці (не громадяни України); 3) тимчасово переміщені особи (з районів військових дій, мігранти із зон екологічного лиха); 4) внутрішні мігранти, котрі переїжджали з сільської місцевості; 5) особи, які не мають статусу і не очікують його; 6) особи, які не реєструються в міграційній службі; 7) особи, які бажають повернутися на колишнє місце проживання.

З точки зору негативних обов'язків держави захист прав ВПО полягає в усуненні перепон, які створюють істотні бар'єри щодо здійснення їх прав і свобод, або їхнє здійснення при дотриманні певних формальностей може втратити сенс чи заперечує сутнісний зміст такого права. З точки зору позитивних обов'язків держави захист прав ВПО полягає у облаштуванні можливостей для поселення у місцях нового проживання. З цією метою у Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» 1 має міститися низка механізмів забезпечення виборчих прав, права на соціальну допомогу та доступ до житла. Однак, як буде нижче показано, багато із цих механізмів належним чином не діють, оскільки законодавче регулювання підміняється підзаконними актами, які викривляють суть цього закону, надаючи широку свободу розсуду адміністрації, а також не забезпечені належними заходами щодо будівництва житла для ВПО чи розробки кредитних програм для будівництва житла ВПО (Рогач, Савчин, 2017).

Фази досвіду переселенців: перед-переміщення, переміщення, пошук притулку, тривале вирішення (Loughna, 2018). Американський антрополог Ф. Бок виділяє кілька базових адаптаційних стратегій мігрантів:

1. Стратегія «геттоїзації» (пасивної автаркії), стосується ситуацій, коли у новому оточенні адаптанти прагнуть уникнути прямих контактів з чужою культурою і обумовлених цими контактами негативних симптомів культурного шоку. Пасивна автаркія характерна, як правило, для переселенців та біженців, які є представниками етнічної меншини і які проживають в мегаполісах, великих містах та індустріальних центрах.

2. Стратегія «культурної колонізації» (агресивної автаркії), що виражається в активному прояві етноцентризму і інтолерантності. Нова реальність, в даному випадку, не сприймається позитивно, інша культура відкидається, піддаючись суворій критиці. Крім

цього, мігранти прагнучи перенести в нове середовище атрибути своєї культури і етнічні стереотипи, нав'язують власне світосприйняття і спосіб життя приймаючому оточенню.

3. Асиміляція, що характеризується відмовою мігрантів (добровільною або вимушеною) від рідної культури і повної ідентифікацією («розчиненням») у новій етнокультурній спільноті.

4. Інтеграція (аккультурація), що є найкращою і успішною стратегією адаптації, при якій етноміношинства зберігають прихильність своєї культури і паралельно інтерналізується інокультурні атрибути. Дана стратегія також сприяє активізації конструктивного

діалогу культур між домінуючою етнічною більшістю і мігрантами, взаємному пристосуванню останніх, допомоги меншин в засвоєнні базових цінностей, норм, знань і зразків нового соціокультурного середовища, а приймаюча спільнота – в адаптації своїх соціальних інститутів до потребам і запитів всіх етнічних груп.

Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року (МінТОТ, 2017):

задоволення як економічних, так і соціальних потреб внутрішньо переміщених осіб;

- уніфікація підходів на всіх рівнях (національному, регіональному та місцевому) і координація з міжнародними партнерами у забезпеченні реалізації та захисті прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб;
- зниження рівня соціальної напруги в приймаючих територіальних громадах;
- розбудова соціальної згуртованості, зміцнення соціально-економічного розвитку і стійкості територіальної громади;
- розширення можливостей працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;
- реалізація прав внутрішньо переміщених осіб у сфері освіти та охорони здоров'я.

Згідно закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», біженець – особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Згідно закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII від 20.10.2014, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру (Закон України. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, 2014).

Тема 1.9. Політичні, економічні та ідеологічні виміри ліберального миру

Перелік основних питань:

1. Виміри ліберального миру у теоріях Мак-Джінті та Річмонда.
2. Консервативна, ортодоксальна та емансипаторна моделі ліберального миру.
3. Лібералізація політичних та економічних інституцій як передумова миру.
4. Інтервенції у сфері верховенства права для досягнення ліберального миру.

Завдання на СРС: Ліберальний мир та Україна.

Література: Баз.: 6; Дод.: 28, 33.

Зміст лекції.

Елементом ліберального миру є ліберальний консенсус, коли основні політичні та громадські сили мають одновекторне бачення динаміки до миру. Сутність ліберального миру розкривається через поняття «мир-як-урядування», яке полягає у тому, що ліберальна держава вибудовує локальні, державні та міжнародні аспекти миру. «Мир-як-урядування» зосереджується в першу чергу на розбудові державних інституцій, що базуються на верховенстві права, принципах демократії, вільному ринку. Така, досить активна функція держави у концепції «ліберального миру» реалізується через захист та контроль за індивідами та громадянським суспільством. Причому саме урядування має чіткий міжнародний вияв, де ліберальні норми мають стати універсальними та бути втіленими через відповідні інституції гегемонії і глобальної інституціоналізації (Річмонд, 2011).

Мак-Джінті стверджує, що науковці доклали значних зусиль, щоб перевірити існування ліберального миру та оцінити його значення або визначити правдивість твердження, що демократичні держави не воюють одна з одною (Від, 1984; Оніл та Рассетт, 1999; Дойл, 2005). Автор розглядає ліберальний мир як концепцію, умову та метод, за допомогою яких провідні держави, міжнародні організації та міжнародні фінансові організації утверджують власний варіант миру через миротворчі операції, контроль міжнародної фінансової архітектури, підтримку державного суверенітету та міжнародний *статус-кво*.

Ліберальний мир є виявленням неоліберальних практик, що базуються на домінуванні глобальних фінансів, втілених у транснаціональних інститутах, а також пов'язані з ідеєю індивідуалізму. На думку Е. Херрінга, однією з ліній критики сучасного неолібералізму є позиціонування людського розвитку в межах глобального ринку, де все продається і купується. Тут абстрактним видається і дискурс прав людини, який у відірваності від локального контексту перетворюється на риторичні фігури (Herring, 2012).

З цієї точки зору «ліберальний мир» став наслідком еволюції концептуальних підходів до миру. В контексті теорії «ліберального миру» О.Річмонд розрізняє мир переможця, інституційний мир, конституційний мир та громадянський мир. Мир переможця, актуальний ще з часів античності, показує, що домінування та гегемонія переможця у війні є необхідною для виживання спільноти. Інституційний мир з'являється у пост вестфальську епоху і зосереджує увагу на нормативному і легальному контекстах взаємодії держав у забезпеченні мирного співіснування, враховуючи міжнародні норми та міжнародні інституції. Конституційний мир відсилає до ідеї «вічного миру» І.Канта, впроваджуючи універсалістські, космополітичні цінності, зокрема демократії та вільного ринку. Громадянський мир супроводжується прямою громадянською дією за права та свободи людини (Річмонд, 2011).

О. Річмонд пропонує три моделі ліберального миру: консервативну, ортодоксальну та емансипаторну. Перша ґрунтується на гегемонії та домінування і відповідає «миру переможця». Прикладом тут може бути воєнна антитерористична операція США в Іраку та Афганістані, коли Тимчасова адміністрація фактично будувала мир через воєнне втручання. Ортодоксальна модель пов'язана з постбіполярною ерою та стосується в першу чергу активного створення ліберальної держави через миротворчість та перехідні інституції.

Емансипаторна модель передбачає широке включення громадських організацій у процеси відновлення забезпечення прав людини та політичного представництва (Річмонд, 2011).

Проблематичним питанням також є нав'язування моделі ліберальної держави для перехідних суспільств, яким досить складно одночасно і синхронізовано проводити економічні, політичні та соціальні реформи. Водночас, бажання миротворчих організацій швидко забезпечити, а головне, відзвітувати про результат, може лише нашкодити і дискредитувати ідею миру.

Також О. Річмонд розглядає конкретні кейси втілення ліберального миру у критичному ключі. Масштабна розбудова миру у Камбоджі, що коштувала сотні мільйонів доларів, призвела до так званого «віртуального миру». Завданням перебудови держави внаслідок подолання конфлікту у Камбоджі стала трансформація від однопартійності до багатопартійності. Миротворча місія UNTAC мала бюджет 1,5 млрд доларів і ставила за мету перезаснування державних інститутів на основі верховенства права. У конфлікті в Камбоджі були задіяні щонайменше 4 сили, що боролись за політичну владу – Народна Партія Камбоджі на чолі з Хун Сеном, FUNCINPEC – партія принца Сінахука, соціалістично орієнтовані Червоні Кхмери та Фронт Національного Визволення Кхмерів. Фактично, йшлося про боротьбу між національно-визвольними, монархічними та радикально лівими політичними силами (Річмонд, 2011).

При інтервенціях ліберального миру необхідно також враховувати, що традиціоналістські клієнтарно-патронажні системи спрямовані проти індивіда: звідси впливає крихкість впровадження норм захисту прав людини як індивідуальних прав. Крім того, хибне тлумачення індивідами своїх прав призводить до слабкості громадянського суспільства, яке під час миротворчих операцій активно підтримується міжнародними донорами, проте не може схопити сутність універсальних прав та свобод людини.

На державному та інституційному рівнях клієнтарно-патронажна система породжує корупцію, що хоча й пронизує всі суспільні сфери – від освіти до охорони здоров'я, водночас є зразком для відтворення даних суспільств на зрозумілій населенню щоденній основі. В цій ситуації реформи у сфері права можуть сприйматися як незрозумілі та ворожі по відношенню до звичного стану справ, де патронажна ієрархія надає можливість мати почуття буденної захищеності, а також поліпшити свій соціальний статус в умовах винагороди від патрона за надану клієнтом послугу (Річмонд, 2011).

Складнощі впровадження ліберального миру спостерігались у Боснії та Герцеговині. Після укладання Дейтонських мирних умов була створена федерація Боснії та Герцеговини, а також автономна Республіка Сербська. Вибори, які пройшли досить швидко після підписання угод, закріпили етнічний розподіл влади, де інститут глави держави по чергово займають етнічні боснійці, серби та хорвати. В умовах післявоєнної реконструкції ініціативи з відновлення реалізовувала низка міжнародних інституцій – Офіс Високого Представника, миротворча Місія Організації Об'єднаних Націй у Боснії й Герцеговині.

Однією з найбільших проблемою з якою зіткнулися розробники моделі ліберального миру у Боснії стала політизованість етнічного поділу країни. Міжнародне управління створило у Боснії слабку конфедеративну державу, яка інституціоналізувала етнічні розділення.

Політико-етнічні еліти внаслідок швидких виборів досить швидко відновили свій вплив на означених територіях. Відповідно, Дейтонські мирні угоди, які передбачали до повернення мульти етнічності відновленого боснійського суспільства не спрацювали як дорожня карта пост-конфліктної розбудови. Крім того, О.Річмонд вказує на те, що впровадження індивідуальних прав за західним зразком у даному постсоціалістичному суспільстві потребувало більш тривалої і всеосяжної роботи. Більшість громадських організацій також мали етнічну, а не національну ідентифікацію, що стало перепорою для адвокації прав людини.

Тема 2.1. Мирні процеси та переговори

Перелік основних питань:

1. Сутність мирного процесу.
2. Динаміка та синхронізація переговорного та мирного процесів.
3. Рівні взаємодії сторін переговорів. Інклюзивність як ключова характеристика

Завдання на СРС: Переговорні стратегії та тактики у мирному процесі.

Література: Баз.: 2, 3; Дод.: 28.

Зміст лекції

На думку Р. Бретта, переговори мають тенденцію бути нестабільним і динамічним процесом, оскільки він працює на різних рівнях одночасно:

На рівні суті переговорів – які можливі практичні результати цих переговорів?

На рівні символізму. Який психологічний контекст переговорів? Які стосунки між головними суб'єктами?

Як відомо, символічні питання можуть бути навіть важче вирішити або розділити, ніж поділилися товари, такі як територія. Для тих, хто не пов'язаний з людським болем від конфлікту, про якого йдеться, головним суб'єктом часто здається, що вони відтворюються до дрібниць. Мирні переговори про припинення війни у В'єтнамі в Парижі в 1973 р. позначились суперечками щодо форми столу. Те, як сторони конфлікту сиділи по відношенню один до одного, потенційно повідомляли про основні ієрархії статусу. Досить сумнозвісною була криза в мирному процесі в Північній Ірландії в 2001 р. Вона стосувалася питання про те, чи повинна ваза з ліліями демонструватися у прихожій до будівель Асамблеї (оскільки лілія є республіканським символом).

Вороги часто схильні сприймати нульову суму їх взаємних відносин. Іншими словами, вони бачать кожну вигоду для іншої сторони як втрату для себе – і навпаки. Це часто проникає аж до процесів конфліктів на місцевому рівні – труднощі, з якими стикалися британські органи влади, намагаючись переконати республіканських та уніоністських бойовиків припинити свої снайперські обміни в Белфасті в червні 1921 року, полягали не в тому, що кожна сторона не хотіла зупинятися. Після кількох днів і ночей обидві громади були виснажені. Але кожна сторона побоювалася, що якщо вони зупиняться спочатку, це буде визнано перемогою протилежною стороною.

С. Пурі підкреслює, що продовж останніх 30 років більшість війн відбувалося всередині держав, хоча при цьому різною мірою спостерігалось і зовнішнє втручання. Часто настає момент, коли уряди таких держав доходять висновку, що досягти воєнної перемоги – дуже складно, а тому намагаються шукати певні шляхи політичного вирішення конфлікту. Навіть усвідомлюючи це, забезпечити задовільні результати – непросто. Держави можуть виявитися нездатними чітко сформулювати досяжні в довгостроковій перспективі цілі. Вони також можуть бути нездатними сформулювати й запровадити стратегію, яка поєднує примусові заходи з політичними угодами. Багато країн опиняється у стратегічній глушині, якою вони блукають, будучи нездатними ані здобути воєнну перемогу, ані вирішити конфлікт за столом переговорів.

Існує кілька варіантів поєднання боротьби зі збройними угрупованнями та ведення переговорів з ними. У деяких випадках держави воювали, сідали за стіл переговорів, а потім знову відновлювали збройне протистояння. В інших випадках держави воювали та вели переговори одночасно. Окремі держави, які воювали з різними збройними угрупованнями, застосовували індивідуальний підхід, воюючи з одними та домовляючись з іншими. Кожна війна демонструє унікальний взаємозв'язок між воєнними та політичними заходами, позаяк цей взаємозв'язок завжди існує.» (Purі, 2015) Важливу роль грає інклюзивність у процесі переговорів з ОНС відіграє інклюзивність як широка включеність різних соціальних груп залучених до конфлікту у переговорний процес.

Т. Паффенхольц виокремлює сім форм участі додаткових сторін у переговорні процеси щодо миру:

1) Безпосередня представленість за столом переговорів. Здійснюється в процесі переговорів на найвищому рівні (Track 1) за допомогою розширення кількості делегацій та учасників, а також залучення широких верств населення у формат національних ініціатив, зокрема національного діалогу;

2) Статус спостерігача. Спостерігачі можуть бути присутніми на більшості, або на всіх переговорних сесіях, проте не можуть виступати офіційно і не мають відповідних повноважень;

3) Слухання. За допомогою них збираються думки різних груп населення, отримуються фактичні дані та формується консенсус;

4) Інклюзивні комісії, які мають офіційний статус до початку або під час переговорів;

5) Робочі групи щодо вирішення проблем на найвищому рівні. Зустрічі таких груп проводяться як правило неофіційно і не оголошуються громадськості. Вони об'єднують представників, близьких до лідерів конфліктуючих сторін і забезпечують простір для дискусій без необхідності підписувати договір;

6) Громадське прийняття рішень. Мирні угоди і конституції вимагають ратифікації і забезпечують демократичну легітимність процесу;

7) Масові акції. Масові протести є ще однією формою участі за допомогою якого учасники включаються у процес завдяки вільному вираженню своєї думки. (Паффенхольц, 2017).

Тема 2.2. Медіація у мирних процесах

Перелік основних питань:

1. Поняття медіації. Види медіації. Принципи медіації.

2. Сфера застосування медіації.

3. Принципи та правила проведення медіації. Учасники процедури медіації.

Завдання на СРС: Сучасні дослідження медіації в Україні та світі.

Література: Баз.: 6; Дод.: 2; 6.

Зміст лекції

Як тільки конфлікт переростає в насильницьку фазу, розгортається «човникова» дипломатія з метою пом'якшити напруженість і зупинити насильство, і отримують пріоритет переговори по перемир'я. Саме на стадії врегулювання конфлікту необхідно виділитися з можливостями для ведення переговорів між конфліктуючими сторонами, в тих випадках, де можна розібратися з причинами конфлікту. ОБСЄ може використати неформальні підходи до посередництва і сприяння діалогу, щоб заохотити сторони до відновлення / початку політичних переговорів; зміцнити довіру між конфліктуючими сторонами; і посилити зацікавлена участь на національному та місцевому рівні, в т.ч. з боку громадянського суспільства, на наступній стадії переговорів за підтримки посередників.

Медіація як метод вирішення конфліктів передбачає участь у процесі третьої сторони (не суб'єкта конфлікту), яка сприяє комунікації та досягненні домовленостей між сторонами конфлікту. В загальному розумінні «медіація» (від лат. *mediatio* – посередництво, середина), що закріпився у другій половині ХХ ст., – це процес переговорів між сторонами за участю нейтральної третьої сторони, медіатора, з метою пошуку взаємовигідного рішення (Водоп'ян, 2018).

Перший набір викликів для медіації породжується як наслідок характеру самих конфліктів. Державна крихкість, розмиття ліній серед політичних, злочинних та ідеологічних інтересів, поява складних економік конфлікту та незрозумілі цілі все більш роздроблених збройних формувань створюють численні виклики.

По-друге, відбувся істотний підйом інтернаціоналізації і регіоналізації конфліктів, значно ускладнюючи їх вирішення. Кількість інтернаціоналізованих конфліктів між ними зросла в 10 разів 1991 та 2016 роки.

По-третє, ми спостерігали безпрецедентне прискорення поширення інформації. Безперервне розширення медіа-пейзажу змінило і те, як і ми спілкувалися та те, як оповідання захоплюють публіку і уяву. Поки революція в комунікаціях має багато позитивних рис, швидке передавання неперевіреної інформації про, наприклад, порушення припинення вогню, може спричинити очікування відповіді та сприяти ескалації конфлікту. (United Nations Guidance for Effective Mediation, 2012).

«Зв'язок між посередництвом та успішними результатами вирішення конфлікту часто згадується, рідко визначається та широко розуміється неправильно» (Беркович, 1996)

Міжнародне посередництво: відбувається, коли конфлікти складні, пропрацьовані і тривають довгий час; власні зусилля суперечок щодо вирішення конфлікту нікуди не поділися; жодна із сторін не готова заперечувати подальшу ескалацію суперечки; і суперечки готові розірвати свою конфліктну форму, співпрацюючи з іншими та вступаючи в деякий контакт і спілкування (Bercovitch 1984).

Якщо дві сторони не можуть досягти згоди самостійно, видається логічним звернутися до офісів третьої сторони, яка, можливо, зможе подолати розрив та створити середовище, де може відбуватися більш продуктивний діалог. Це, в свою чергу, ставить питання про те, що третя сторона виходить з неї (окрім навантаження): навіщо намагатися опосередковувати конфлікт між іншими сторонами? Яким буде один посередник? Коли медіація, швидше за все, буде успішною? Який тип медіації найкраще працює, коли?

За О.Річмондом, медіація є ключовою для тих партій, які прагнуть отримати міжнародне визнання своєї боротьби (особливо, якщо вони недержавні та прагнуть політичного статусу чи самовизначення).

Вільям Зартман корисно визначає медіацію як «форму стороннього втручання у конфлікт з метою припинення або вирішення цього конфлікту шляхом переговорів». Важливо зазначити, що на відміну від арбітражу, медіація є не обов'язковою формою управління конфліктами. Посередники можуть сильно відрізнятися за тим, який вплив та контроль вони мають над подіями – але це завжди менше, ніж загальний контроль.

Програми медіації в контексті відновного правосуддя включають такі етапи:

- передачу справи на медіацію;
- попередні зустрічі;
- власне медіацію;
- закриття справи. (Соціальна робота і практика відновного правосуддя. Теорія і практика. – Навч. посібник, 2009)

Тема 2.3. Місцева миротворчість як ресурс врегулювання конфлікту

Перелік основних питань:

1. Міжнародна спільнота, держава та громадянське суспільство: особливості взаємодії відносин при миробудівництві.

2. Рівні трансформації конфлікту. Характеристики миробудівництва на місцевому рівні.

3. Ризики та обмеження місцевої миротворчості.

Завдання на СРС: Місцева миротворчість в Україні.

Література: Баз.: 6; Дод.: 7; 23; 32.

Зміст лекції

Хибним є уявлення про неефективність політичних систем перехідного періоду пост-конфліктних суспільств. Дані системи відтворюються на основі неопатримоніальних практик та клієнтарно-патронажних систем суспільних відносин. З цієї точки зору перехідні суспільства можуть важко сприймати демократичні та ліберальні ідеї, класифікувати їх як щось «зовнішнє» та «неприродне». Водночас, зовнішні актори через модель ліберального миру можуть трактувати політичну систему як «failed state» та пропонувати механізм досягнення миру засобами оновлення та демократизації державної системи, впровадження

так званого «good governance». Таке добре урядування втілюється, зокрема, створення вебріанської держави з монополією на насилля, через вибори, після яких опозиція може контролювати монополію влади. Подібний підхід був провальним у Камбоджі, – стверджує О. Річмонд, – де одна зі сторін конфлікту монополізувала владу якраз внаслідок виборчих процедур.

При інтервенціях ліберального миру необхідно також враховувати, що традиціоналістські клієнтарно-патронажні системи спрямовані проти індивіда: звідси впливає крихкість впровадження норм захисту прав людини як індивідуальних прав. Крім того, хибне тлумачення індивідами своїх прав призводить до слабкості громадянського суспільства, яке під час миротворчих операцій активно підтримується міжнародними донорами, проте не може схопити сутність універсальних прав та свобод людини.

На державному та інституційному рівнях клієнтарно-патронажна система породжує корупцію, що хоча й пронизує всі суспільні сфери – від освіти до охорони здоров'я, водночас є зразком для відтворення даних суспільств на зрозумілій населенню щоденній основі. В цій ситуації реформи у сфері права можуть сприйматися як незрозумілі та ворожі по відношенню до звичного стану справ, де патронажна ієрархія надає можливість мати почуття буденної захищеності, а також поліпшити свій соціальний статус в умовах винагороди від патрона за надану клієнтом послугу.

Трансформація конфлікту відбувається на чотирьох рівнях:

Індивідуальний – конфлікт впливає на людей негативно та позитивно (втручання для мінімізації негативних наслідків конфлікту)

Міжособистісний – як люди сприймають себе, взаємозалежність, як вони ставляться до інших, як конфлікт можна подолати та як відновити відносини (втручання для поліпшення спілкування та максимального розуміння та згуртування надій)

Структурний – пов'язана з основними причинами конфлікту та впливом конфлікту на соціальні структури; (потреби, доступ до ресурсів, інституцій, дискримінація, скарги, визнання); як зрозуміти та змінити умови, що спричиняють конфлікт, – і як конфлікт впливає на структури та установи, які приймають рішення; втручання з метою розуміння причин та умов, просування механізмів ненасильства, сприяння структурам для задоволення людських потреб, максимізації участі у прийнятті рішень

Культурний – вплив, який конфлікт має на культурні зразки, як культура впливає на те, як вирішувати конфлікт та вирішувати його; як культура формує конфлікт; втручання для розуміння культурних зразків, які спричиняють конфлікт; контексту, розуміння культурних зразків і того, як вони можуть сприяти закінченню конфлікту.

Оскільки кожен конфлікт має специфічну природу, власні особливості перебігу та конфігурацію учасників, дані чотири постконфліктні інструменти варіюються залежно від локального контексту. Широке розуміння застосування транзитивного правосуддя на локальному рівні пов'язано з тим, як люди щодня долають несправедливість та труднощі на місцях у безпосередньому щоденному досвіді (Gready and Robins, 2017). Повсякденні досвіди формують «гібридний порядок», який поєднує місцеві соціальні практики і уявлення, що можуть як опонувати миротворенню, так і посилювати розбудову миру.

Гібридність використовується для пояснення контекстів багатоманітних соціальних форм, або «житте-світів», а також «гібридного порядку», який поєднує різні практики урядування, соціальної регуляції, тобто те, що позначається як традиційне, корінне, локальне на противагу модерному (Grenfell, 2015, 285).

Тема 2.4. Стратегії управління конфліктом

Перелік основних питань:

1. Восенний та аналітичний виміри стратегії.
2. Стратегічне мистецтво боротьби зі збройними угрупованнями.

3. Стратегії України та Росії в російсько-українському конфлікті.

Завдання на СРС: Стратегія реінтеграції тимчасово окупованих територій в Україні.

Література: Баз.: 5; Дод.: 21; 31.

Зміст лекції

На сьогодні багато стратегій, особливо тих, про які пишуть у популярних бізнес-книгах, залежать від тлумачення, що застосовується для пояснення запропонованого плану дій і залучення підтримки для такого плану. Однак історії, вирвані з контексту і зручно відредаговані, не можуть бути надійним джерелом. Сер Лоуренс доходить висновку, що стратегію варто сприймати як сценарій (навіть той, що передбачає ймовірність випадкових подій), у якому робиться спроба передбачити взаємодію між великою кількістю учасників у довготривалій перспективі, фінал якого є непередбачуваним. Стратегія не має кульмінаційного моменту, яким закінчується звична драма. Автори стратегій більше схожі на сценаристів довготривалих мильних опер із безліччю поворотів та неочікуваних подій (Lawrence Freedman, 2013).

Визначення «стратегії» надані Карлом фон Клаузевицом (Carl von Clausewitz), [фельдмаршалом] графом Х. Фон Мольтке (H. Von Moltke), Б. Г. Лідделлом Гартом (B. H. Liddell Hart) та Андре Бофром (André Beaufré), у своїй сукупності зосереджені на відносно вузькому визначенні, яке встановлює взаємозв'язок між військовою могутністю і цілями війни. Це відображає походження слова «стратегія», що походить від давньогрецького терміна «generalship» (укр. «військове мистецтво»). Утім, визначення, надані Грегорі Фостером (Gregory Foster) та Робертом Осгудом (Robert Osgood), привертають увагу до ширшого акценту на «могутності», тоді як Вільямсон Мюррей (Williamson Murray) і Марк Грімслей (Mark Grimslay) висувують на передній план динамічну якість «процесу», характерного для формулювання стратегії. Нещодавно письменники наголосили на тому, що стратегія (особливо в ядерну епоху) знаходить своє застосування не лише у воєнний, а й у мирний час. Стратегія уособлює більш ніж просто дослідження воєн і військових кампаній. *Стратегія* – це використання військової могутності для досягнення політичних цілей, або, точніше сказати, «теорія і практика використання, а також загрози використання організованої сили для політичних цілей» (Грей, 1999). Ще ширшим є поняття «*Великої стратегії*», яка передбачає координацію та спрямування «усіх ресурсів нації чи групи націй для досягнення політичних цілей» (Лідделл Гарт, 1967); (Джон Бейліс та Джеймс Дж. Вірц, 2013).

Останнім часом для держав надзвичайно важливим стало оволодіння стратегічним мистецтвом боротьби з недержавними збройними угрупованнями. Упродовж останніх 30 років більшість війн відбувалося всередині держав, хоча при цьому різною мірою спостерігалось і зовнішнє втручання. Часто настає момент, коли уряди таких держав доходять висновку, що досягти воєнної перемоги – дуже складно, а тому намагаються шукати певні шляхи політичного вирішення конфлікту. Навіть усвідомлюючи це, забезпечити задовільні результати – непросто. Держави можуть виявитися нездатними чітко сформулювати досяжні в довгостроковій перспективі цілі. Вони також можуть бути нездатними сформулювати й запровадити стратегію, яка поєднує примусові заходи з політичними угодами. Багато країн опиняється у стратегічній глушині, якою вони блукають, будучи нездатними ані здобути воєнну перемогу, ані вирішити конфлікт за столом переговорів (Puri, 2015).

Деякі часто цитовані промови Путіна було відкрито наново та прикрашено іншими, значно менш широко відомими джерелами, які дають змогу припустити, що російську операцію не лише було сплановано заздалегідь, але й що Москва винайшла новий спосіб досягнення своїх цілей, уникаючи прямої збройної конфронтації з військовими західними державами. Одним із таких менш відомих джерел була стаття начальника російського генерального штабу Валерія Герасимова, яку було опубліковано в газеті «*Военно-промышленный курьер*» на початку 2013 року. Багато в чому посилаючись на це джерело (яке деякі назвали «пророчим» з огляду на події лютого 2014 року), чимало західних спостерігачів

припустило, що російська операція в Криму (а згодом і на Сході України) ознаменувала появу нової російської «гібридної війни». Затяжна і глибока реформа оборонної сфери Росії триває ще з часів російсько-грузинської війни 2008 року. Головною особливістю цієї реформи стала програма видатків у розмірі 20 трильйонів рублів (що відповідало близько 640 мільярдам доларів США на момент підписання програми у 2010 році), спрямована на модернізацію збройних сил до 2020 року, включаючи заходи, орієнтовані на забезпечення збройних сил на 70 % сучасною зброєю, а також на придбання 400 МБР і БРМБ, 20 ударних підводних човнів, 50 бойових надводних кораблів, 700 сучасних винищувачів і понад 2000 танків та 2000 самохідних артилерійських установок. Незважаючи на певні проблеми в досягненні цих цілей, російські чиновники заявляють, що до кінця 2015 року армію буде на 30 % укомплектовано новими видами озброєння (у деяких родах військ цей показник буде вищим), а до кінця 2016 року – на 50 %. Отже, хоча гібридні аспекти є важливими, як слушно зауважив один американський спостерігач: «поки американські військові скорочують потенціал звичайного важкого озброєння, Росія бачить у ньому майбутнє і подвоює його» (Monaghan, 2016).

Маємо справу з конфліктом, який викликаний ерозією пострадянської системи відносин у регіоні та бажанням Росії відновити «історичну справедливість», повернути свої позиції у регіоні, який вона вважає власною сферою впливу, а також забезпечити собі провідне місце у світовій та європейській архітектурі безпеки та співробітництва. Прискорювачем конфлікту стала повторна (після Помаранчевої революції) перемога проєвропейських сил в Україні та її спроба остаточно відірватися від євразійського інтеграційного проєкту Росії (Міжнародний центр перспективних досліджень, 2016).

Серед заходів реінтеграції, запланованих урядом України у 2017 році:

Посилення протидії корупції та тіньовій економічній діяльності:

- Удосконалення системи надання адміністративних (управлінських) і соціальних послуг споживачам таких послуг
- Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, зниження тиску на бізнес з боку контролюючих органів.
- Удосконалення системи надання адміністративних (управлінських) і соціальних послуг споживачам таких послуг.
- Поліпшення соціального захисту дітей, утвердження духовно і фізично здорової, матеріально забезпеченої та соціально благополучної сім'ї
- Створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, забезпечення рівного доступу громадян до здобуття якісної освіти незалежно від місця проживання, майнового стану та фінансових можливостей (Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, 2017).

Тема 2.5. Постконфліктне врегулювання як подолання наслідків насилля

Перелік основних питань:

1. Постконфліктна реконструкція, миробудівництво та примирення: основні проблеми.
2. Відповідальність держави у подоланні наслідків насилля згідно до Женевської конвенції.
3. Характеристики перехідного періоду від конфлікту до миру.

Завдання на СРС: Запропонувати успішні та неуспішні кейси постконфліктного врегулювання.

Література: Баз.: 1; Дод.: 22; 23.

Зміст лекції.

Національне примирення (у випадках внутрішньодержавного конфлікту), фактично, почало вважатися ключовим елементом сталої розбудови миру, хоча ця концепція залишається предметом серйозних дискусій (Lederach, 1997; Kelman, 2008; Staub, 2011; Biletzki, 2013).

Загалом, у перехідних суспільствах держава має чотири базових обов'язки: 1) Держава має зобов'язання розслідувати порушення прав людини і притягнути винних до відповідальності; 2) Має бути забезпечене право знати правду про події минулого та долю людей, які зникли; 3) Право на відшкодування шкоди, завданої жертвам порушень прав людини; 4) Обов'язок держави запобігти повторенню подібних подій у майбутньому.

На думку Р.Бретта, залишається невирішеною основоположна проблема – те, як ми визначаємо і розуміємо примирення. У наукових працях і, фактично, на практиці примирення не зазнає серйозної критики, а описується в позитивному руслі як позитивна концепція. На думку багатьох учених та організацій у сфері розбудови миру, примирення відіграє вирішальну роль у відновленні функціональних зв'язків у постконфліктних суспільствах, а отже, має важливе значення для консолідації миру. Цей термін часто розглядають з погляду християнської теології – погляду, який наочно простежувався в певних контекстах, де ППП відіграло роль у забезпеченні процесу переходу від конфлікту, наприклад, у Південно-Африканській Республіці, де комісія зі встановлення істини одержала назву – Комісія зі встановлення істини та примирення. Водночас дослідники розбудови миру і трансформації конфліктів, такі як Lederach, Aiken, Staub, Noor, Bar-Tal та Schnabel, стверджують, що примирення має ключове значення для забезпечення сталої й ефективної постконфліктної розбудови миру завдяки зміні характеру відносин між ворожими сторонами. З огляду на це термін часто визначається як опис змін у психологічній орієнтації на індивідуальному чи груповому/колективному рівні, які дають членам ворожих груп змогу перейти від ворожих відносин і ворожого ставлення до «мирного бачення» (Lederach, 1997).

У докладі Бутроса Галі зазначається, що «конфлікти та війни мають розгалужені та глибокі корені. Щоб дійти до них необхідно докласти максимальних зусиль з метою забезпечити більшу повагу до прав людини та основних свобод, сприяти стійкому соціальному та економічному розвитку в ім'я розширення кордонів процвітання, полегшити страждання, скоротити арсенали зброї масового знищення та обмежити її використання». Підкреслюється, що при цьому суверенні держави залишаються важливим суб'єктом міжнародного співтовариства. В той же час зазначається, що «час абсолютного та виключного суверенітету пройшов; його теоретична концепція ніколи не підтверджувалась реальним життям. Завдання керівників держав сьогодні полягає у тому, щоб зрозуміти це і забезпечити рівновагу між потребами благого внутрішнього управління і вимогами все більш взаємозалежного світу».

Як бачимо доклад Генерального Секретаря ООН, проголошений у 1992 році цілком відповідає духу епохи поділяє оптимізм епохи щодо «кінця історії» і руху світової цивілізації до глобальних універсалістських ліберальних норм.

Сам документ фіксує нову епоху для миротворчості у зв'язку з завершення біполярного періоду. На перший план виходять не лише превентивні дії з запобігання конфліктам, а й усунення і робота з соціальними причинами їх виникнення – «економічної безвиході, соціальної несправедливості та політичного притіснення».

Спільним для перехідних від конфлікту до миру суспільств є те, що публічна влада перебуває у глибокій кризі, – стверджується у монографії «Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія, 2017)». Інституційна її складова є фрагментованою. Часто механізм держави продовжує діяти в межах організаційних структур, які підтримували авторитарне правління. Державні установи часто підтримують зв'язок зі своїми колишніми керівниками. Державні службовці «епохи конфлікту» (або «авторитарної епохи») часто залишаються на своєму місці й прагнуть зберегти status quo. Потреба у масштабних реформах, як правило, стикається із проблемою обмежених ресурсів. Довіра населення до державного сектора є вкрай низькою. Це період

політичних змін, коли правові заходи покликані слугувати реакцією на порушення, скоєні попереднім режимом.

По-перше, перехідний період може тривати десятки років, наприклад у Гватемалі конфлікт тривав понад 50 років. По-друге, перехід від конфлікту до миру охоплює різні сфери відносин – політичні, економічні, локальні – і тому може завершуватися для одних сфер і тривати для інших. У зв'язку з цим окремі дослідники віддають перевагу іншому терміну – «постконфліктне правосуддя», щоб відійти від необхідності визначати, до чого саме здійснюється перехід і коли такий перехід можна вважати завершеним. Однак тоді виникає інша проблема: коли йдеться не про збройний конфлікт, а про зміну режиму, усунення авторитарного правління, за якого чинилися масові репресії, такі зміни не можуть охоплюватися поняттям постконфліктного правосуддя (Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія, 2017).

Тема 2.6. Сутність правосуддя перехідного періоду

Перелік основних питань:

1. «Каскад правосуддя» як передумова виникнення правосуддя перехідного періоду.
2. Сучасні інтерпретації правосуддя перехідного періоду. Цілі правосуддя перехідного періоду.
3. Правосуддя перехідного періоду та мобілізація жертв конфлікту.

Завдання на СРС: Витоки ідей правосуддя перехідного періоду.

Література: Баз.: 1; Дод.: 22; 23.

Зміст лекції

Сіккінк припускає, що «каскад правосуддя» зумовлений розвитком трьох моделей відповідальності: (i) модель безкарності або імунітету – починає йти на спад після Другої світової війни, особливо в період після Голокосту, який викриває моральні та політичні недоліки цієї моделі; (ii) модель відповідальності держави – важлива нормативна основа і спектр регіональних органів та механізмів, пов'язаних із захистом прав людини, для притягнення держав до відповідальності – модель, що домінує донині; (iii) модель індивідуальної кримінальної відповідальності – у період після порушень, які коїлись у 1980-х і 1990-х роках, покликана слугувати сильним стимулом для подолання насильства останніх десятиліть Холодної війни (Sikkink, 2009).

Подолання наслідків масового насильства, формування колективної пам'яті, питання репарацій, розбудова інституцій перебуває у фокусі теорій перехідного (транзитивного) правосуддя (Olsen, Payne & Reiter, 2010; Mendez, 2016; Hamber & Wilson, 2002; Miller, 2008, etc.). У найзагальнішому значенні транзитивне правосуддя – це «комплекс механізмів та підходів, спрямованих на подолання або примирення з насильством у минулому» (Olsen, 2010a).

Транзитивне правосуддя як комплексна стратегія інституційних трансформацій судової функції держави, що здійснюються під час переходу (транзиту) від недемократичного і/або обтяженого війною правління до правління демократичного і/або стану миру. Зокрема, як наголошується в оновленому Зводі принципів захисту і заохочення прав людини за допомогою боротьби з безкарністю, розробленому Комісією ООН з прав людини, йдеться про «ситуації, що розкривають у рамках просування країни до демократії чи мирних переговорів з метою припинення збройного конфлікту шлях до досягнення незалежно від його форми, угоди, на підставі якої чинні суб'єкти або відповідні сторони домовляються вжити заходів для боротьби з безкарністю і недопущення повторення порушень прав людини».

Незважаючи на доволі широкий спектр підходів до розуміння перехідного правосуддя, сьогодні є певний консенсус щодо мети і змісту цього процесу. Його основу складають чотири елементи (інша справа, що тривають дискусії щодо того, що кожен із цих елементів являє собою і як вони співвідносяться один із одним): як правило, перехідний етап

передбачає процес притягнення винних у масових порушеннях до відповідальності та їх покарання за вчинені злочини; процес відшкодування жертвам завданої їм шкоди; процес встановлення правди, повне розслідування порушень, які мали місце в період конфлікту або становили репресивний характер; інституційний процес реформ, який має гарантувати, що такі порушення більше не повторяться (Базове дослідження з правосуддя перехідного періоду, 2017).

1. ефективна діяльність кримінальної юстиції (Criminal prosecutions),
2. відшкодування збитків жертвам (Reparations),
3. інституційні реформи, що унеможливають повторення минулого (Institutional reforms),
4. офіційна констатація історичної правди (Truth-telling).

В. Ламборн зазначає, що «транзитивне правосуддя імплементується у процесі переходу від насилля чи масового насилля до певної більш мирної та демократичної держави. З точки зору громадянського суспільства правосуддя може бути здійснене не лише як відшкодування за злочини, але й також як спосіб примирення з минулим та побудови нового майбутнього.» (Lambourne, 2009).

Колективне почуття жертвовності має істотний вплив на те, як суспільства управляють ходом конфлікту, підходами до мирного процесу і зрештою, примирення (Daniel Bar-Tal, 2009). На думку Фоверейкера, права здобуваються в боротьбі, і без мобілізації соціальних рухів у цьому напрямку було б досягнуто незначного прогресу; у контекстах, у яких держава не бажає зробити вимоги щодо відповідальності за минуле допустимими, саме стратегічна мобілізація окремих осіб і колективних суб'єктів, зрештою, дала змогу Латинській Америці вийти з темряви жорстокого минулого та порушити мовчання, яке злочинці намагалися зберегти (Foweraker, 2001). Якщо пригадати широкий спектр жертв і організацій жертв, існує багато груп та окремих жертв, які вперше і на основі свого статусу жертви знаходять правовий і легітимний шлях для пред'явлення претензій державі. Запровадження юридичної категорії «жертви», яка супроводжується набором прав та вигод, має прямий вплив і потенціал для самих жертв та суспільства загалом.

Дослідниками пропонуються моделі, де держава взаємодіє з громадянським суспільством на шляху до відтворення миру у довгостроковій перспективі та примирення.

Децентралізована модель правосуддя перехідного періоду виникла у Північній Ірландії, де локальні ініціативи з примирення поєднували зусилля громад і урядові та неурядові інтервенції. Примирення протестантів (юніоністів) та католиків (націоналістів), на думку Н. Айкена, здійснюється за допомогою інструментального, соціо-емоційної та дистрибутивної форм соціального навчання (Aiken, 2010).

Врегулювання «ольстерської кризи» британський уряд на чолі з Е.Блером здійснював у двох напрямках. По-перше, Е.Блер залучився підтримкою прем'єр-міністра Ірландії Б.Ахерна і міжнародною підтримкою, в першу чергу Президента США Б.Клінтона. По-друге, відбулося «включення до переговорного процесу абсолютно всіх реально діючих політичних сил, включаючи радикальні.» (Крушинський, 2014).

Подолання соціальних нерівностей у Північній Ірландії здійснювалось завдяки законодавчим реформам, на меті яких було усунення дискримінаційних практик: диспропорцій у доходах, нерівний доступ до системи освіти, електоральних маніпуляцій. У 1991 році була започаткована активна стратегія уряду по усуненню соціальних нерівностей між націоналістськими та юніоністськими громадами. Зокрема, створено Комісію Рівності, головним завданням якої стало запобігання дискримінації при одержанні робочих місць за релігійними та політичними ознаками. Також було запропоновано близька 300 рекомендацій щодо зміни законодавства, які втілились у 2000-х роках. Політична реформа передбачала рівномірний розподіл влади між опонентами в Асамблеї Північної Ірландії – одно палатному законодавчому органі (Aiken, 2010).

На думку Н. Айкена, дослідника кейсу «ольстерської кризи», насилля на основі етнічних, релігійних, політичних, колективних ідентичностей спрямоване не на

індивідуальність, а на групу. Інституційний дизайн перехідного правосуддя має спиратися на фундаментальні розбіжності всередині/між групами.

Тема 2.7. Механізми правосуддя перехідного періоду

Перелік основних питань:

1. Складові правосуддя перехідного періоду.
2. Причини використання амністії. Історія та типологія амністій у постконфліктному врегулюванні.
3. Гібридні суди як елемент перехідного періоду.
4. Комісія зі встановлення істини у процесі пошуку правди про конфлікт.

Завдання на СРС: Переглянути відео про роботу комісії зі встановлення правди.

Література: Баз.: 5; Дод.: 11; 27; 30; 32.

Зміст лекції

В багатьох дослідженнях визначаються чотири базових складових транзитивного правосуддя – це: кримінальні переслідування, встановлення правди, репарації та інституційні реформи.

Згідно з Лесса та Пейн, амністії використовуються державами з низки причин. З часів Вестфальського договору амністії часто були невід’ємними елементами мирних угод; призначені для роззброєння, демобілізації та реінтеграції, примирення; частина мирного процесу: – вони мають спільні характеристики: ситуативні, санкціонують скасування відповідальності, мають зворотну силу, передбачають надзвичайні заходи (за межами чинного законодавства); 5 – однак вони також можуть мати перспективний характер і можуть забороняти кримінальне переслідування тих, кого було звинувачено в порушеннях прав людини (скоєних державними або недержавними суб’єктами). Різні типи амністій: – самоамністії; – псевдоамністії; – загальні амністії; – умовні амністії; – помилування – відсутність покарання, але без звільнення від кримінальної відповідальності; – амністія де-факто (закони, укази тощо). Амністії регулюються міжнародним правом, яке встановлює обмеження щодо допустимого обсягу амністії. Міжнародні злочини (геноцид, військові злочини, злочини проти людства, насильницькі зникнення, тортури) амністії не підлягають. До того ж, держави порушують міжнародне право, обмежуючи права жертв на справедливість / правовий захист, істину та відшкодування збитків, з огляду на те, що міжнародним правом передбачено обов’язок держав проводити розслідування, притягувати до відповідальності та забезпечувати покарання злочинців (Lessa, F. та L. Payne, 2012).

Гібридні суди є органами міжнародного кримінального правосуддя, порядок діяльності та юрисдикція яких визначаються як нормами міжнародного, так і положеннями національного права. Різновидом таких судів є інтернаціоналізовані національні суди, які розглядають справи про воєнні злочини з участю суддів-іноземців. Так, у Боснії журі спочатку складалася з двох іноземних суддів і одного національного, котрий також був головою суду. Поступово кількість суддів-іноземців скоротилася до одного, і з 2012 р. їх там немає (Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія, 2017).

Зважаючи на все, звернення по допомогу до «варягів» покликане, з одного боку, поліпшити кваліфікацію суддів-резидентів, що працюватимуть зі своїми іноземними колегами (кожен із них за визначенням фахівець найвищого рівня) в одному складі, а з іншого – підвищити довіру до самої судової системи, оскільки підкупити іноземців усе-таки складніше, та й сумніви в їхній заангажованості, особливо в «розділених суспільствах», будуть на порядок нижчими, ніж це зазвичай буває стосовно «своїх» суддів. Зокрема, в боснійському суспільстві ще не остаточно зжиті побоювання щодо того, що судді-хорвати за національністю поблажливіше ставляться до хорватів, що скоїли військові злочини, ніж до босняків чи сербів, і навпаки. Тепер до гібридних судів відносять: спеціальні судові палати із

серйозних злочинів у Тиморі-Лешті (2000 р.); змішані судові колегії в Косово (2000 р.); Спеціальний суд щодо Сьєрра-Леоне (2002 р.); Судову палату з розслідування воєних злочинів у Боснії та Герцеговині (2005 р.); Надзвичайні судові палати в Камбоджі (2006 р.); Спеціальний Трибунал щодо Лівану (2007 р.) Надзвичайно цікавим інститутом транзитивного правосуддя є громадські комісії з установлення істини. Цим комісіям – офіційно створюваним тимчасовим несудовим слідчим органам – дається порівняно невеликий строк для збору свідчень, проведення розслідувань, вивчення матеріалів і публічних слухань справ, перш ніж вони завершать свою роботу і опублікують остаточний звіт (Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія, 2017).

Хоча діяльність комісій з встановлення істини і не замінює собою судового переслідування, проте вони є певною формою притягнення до відповідальності за скоєне і тому мають виняткову цінність у ситуаціях, коли судове переслідування за масові злочини неможливе чи малоімовірне через брак можливостей судової системи, або внаслідок амністії де-факто чи де-юре. Нерідко робота комісії з встановлення істини може також підсилити будь-яке майбутнє судове переслідування. Так, М. Фрімен пропонує вважати визначальними для цього феномена такі ознаки: (1) комісії правди зосереджені на серйозних актах насильства або репресіях; (2) ці дії відбувались упродовж попереднього періоду репресивного правління або збройного конфлікту; (3) комісії описують причини і наслідки таких порушень; (4) вони розслідують порушення, які відбувались у державах–засновницях комісій і (5) самі комісії засновані у цих державах; (6) ці органи «зосереджені на жертвах», і, нарешті, (7) вони діють відносно незалежно від держави (Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія, 2017). Серед найвідоміших комісій правди – Південноафриканська комісія з правди та примирення. Розділи 1-5 звіту Південно Африканської ТРК були опубліковані в жовтні 1998 року. Після завершення роботи Комітету з амністії до звіту було додано ще два томи в березні 2003 року. Загалом доповідь комісії складається з більш ніж 4500 сторінок.

Тема 2.8. Примирення як мета і процес постконфліктного врегулювання

Перелік основних питань:

1. Ключові характеристики примирення. Сфери та рівні примирення.
2. Примирення як перебудова відносин між сторонами.
3. Національне примирення та демократизація.

Завдання на СРС: Дилема «мир проти справедливості».

Література: Баз.: 6; Дод.: 13; 14; 22; 23.

Зміст лекції

Примирення в розділених суспільствах – трансформаційний процес, що вимагає зміни цілей, вірувань, оцінок, емоцій значної більшості членів суспільства. Успішне примирення вимагає соціального научіння між колишніми ворогами, активного процесу інтерпретації, перевизначення реальності, те, що люди визначають як реальне, можливе та бажане на базі нового нормативного знання.

В цьому допомагає соціальне научіння – набір соціальних та психологічних процесів, в яких колишні вороги долають негативне сприйняття одне одного. І першу чергу, необхідним є створення умов для позитивного контакту груп, зменшення пересторог «Ми» замість «Наші проти їхніх». Тому першим механізмом соціального научіння є інструментальне навчання – перебудова відносин та ставлень між раніше розділеними групами. Навчання відбувається за допомогою діалогу, що створює більш включені форми спільної ідентифікації. Далі йде «соціо-емоційне навчання» – спроби зменшення злоби, негативних поглядів, пов'язаних з минулим насиллям, що провадять «справедливість» та «правду». І третім механізмом, за

Айкеном, є дистрибутивне навчання, що спрямоване на подолання матеріальних та економічних нерівностей між розділеними групами в постконфліктних суспільствах. Сюди входять положення репарацій та реформи, націлені на зменшення економічних нерівностей.

Постконфліктний період може надати унікальну можливість, «трансформаційний момент» для соціального навчання у розділених суспільствах. Колишні вороги заново визначають свої відносини і по-новому визнають своє ставлення до Іншого. Відповідно, кінцевою метою кожного типу навчання є три типи примирення: інструментальне, соціоемоційне та дистрибутивне, що спираються на інтервенції держави в контексті правосуддя перехідного періоду. Інструментальне примирення передбачає створення позитивного контакту між групами засобами міжгрупового діалогу. Соціоемоційне примирення спрямоване на подолання негативних емоцій та почуттів, що виникли в результаті конфлікту – недовіри, страху, апатії. Сюди відноситься відновлення правди як спільного розуміння подій минулого. Дистрибутивне примирення створюється внаслідок подолання матеріальних та структурних соціальних нерівностей в суспільстві. В останньому типі примирення бачимо, що держава має змогу впливати на економічне становище постраждалих від конфлікту.

На думку З. Міллер у перехідних суспільствах виникають щонайменше три економічних питання: (1) економічні корені та наслідки конфлікту, які мають здолати інституції правосуддя з перехідного періоду; (2) економічна лібералізація, що супроводжує політичну лібералізацію у багатьох перехідних контекстах, що стосується соціально-економічного перерозподілу ресурсів у постконфліктній державі; та (3) плани розвитку нового уряду на майбутнє.

Особливий акцент при подоланні наслідків насилля робиться на репараціях. Проте, тут немає однозначної універсальної форми виплат жертвам конфлікту, що задовольнила б всі економічні потреби. Репарації можуть набувати різних форм – від грошових до символічних. Крім того, рішення про виплату репарацій реалізується державою на основі домовленостей на рівні інститутів правосуддя перехідного періоду, в першу чергу комісій зі встановлення істини.

Наприклад, модель репарацій, що використовується у Колумбії передбачає використання механізмів реституції та компенсації. Державний супровід спрямований на реалізацію прав людей, постраждалих від конфлікту і спрямований передусім на сферу освіти, охорони здоров'я, програми надання робочих місць. Окрім того, держава вживає заходів щодо відновлення гідності жертв, збереження пам'яті, відтворення правди та створення умов для гарантій неповторення насилля.

Акцент на примиренні як перебудові відносин підкреслюють різні теоретики та практики. Наприклад, Джон Пол Ледерак розуміє примирення як «динамічні, адаптивні процеси, спрямовані на будівництво та зцілення» (2001, 842) та «процес зміни та переосмислення відносин» (там же 847). Для Одрі Чепмен, "національне примирення найкраще зрозуміти як багатовимірний і довгостроковий процес" (2002, 1), і Ерін МакКандлес (Erin McCandless) зазначає, що «ідея про те, що примирення – це процес побудови або зміни відносин зростає» (2001, 213). Даніель Бар-Тал і Джема Беннін, визнаючи примирення як процес, хоча і суворо психологічний (2004, 26-27, 37), також бачать його як результат, кінцеву ціль, яка: «... складається з взаємного визнання та прийняття, інвестованих інтересів і цілей у розвитку мирних відносин, взаємної довіри, позитивного ставлення, а також чутливість і увагу до потреб іншої сторони та її інтересів» (2004, 15) (цит. за Bloomfield, 2003).

Ключовим етапом демократизації є демократична консолідація суспільства, що протягом останніх десятиріч є предметом наукових пошуків багатьох дослідників. Проміжним підсумком досліджень в даній галузі є невизначеність чинників консолідації демократії, оскільки в різних країнах, що демократизуються цей процес має унікальні особливості. Зазначені особливості зумовлені тим, що соціальне напруження під час трансформації політичної системи, що супроводжує демократизацію знімається через пошук

консолідуючих смислових значень поведінки людини в суспільстві. Демократична консолідація в контексті примирення передбачає використання таких політичних засобів: 1) Швидке обмеження, зведення до мінімуму або зв'язування ідеологічних або інституціональних невідповідностей в суспільстві; 2) Встановлення автономії суспільства перед політичною владою; 3) Мобілізація громадянського суспільства в політичних формах його вираження; 4) Розвиток відносно стабільної політичної системи, здатної забезпечувати формування відповідального перед народом уряду.

Тема 2.9. Мобілізація держави та громадянського суспільства у конфлікті на Донбасі

Перелік основних питань:

1. Передумови конфлікту на Донбасі.
2. Проблеми громадянського суспільства в контексті російсько-українського конфлікту.
3. Мінські угоди: перспектива реалізації.

Завдання на СРС: Перспективи подолання конфлікту на Сході України.

Література: Баз.: 2, 3; Дод.: 9; 19.

Зміст лекції

Поняття «гібридний політичний режим», «гібридна війна» останніми роками широко увійшли у щоденний соціально-політичний дискурс. «Гібридність» позначає проміжну природу суспільних феноменів, що відхиляються від нормативних уявлень демократичності та авторитаризму, або, наприклад, класичних воєнних дій і спецоперацій.

Гібридність використовується для пояснення контекстів багатоманітних соціальних форм, або «житте-світів», а також «гібридного порядку», який поєднує різні практики урядування, соціальної регуляції, тобто те, що позначається як традиційне, корінне, локальне на протигагу модерному (Grenfell, 2015, 285).

Український Донбас можна вважати втіленням гібридності саме у вищезгаданому значенні. Традиційний гібридний порядок промислового регіону з сильними регіональними та локальними ідентифікаціями і слабкою національною ідентичністю сформувався ще за часів Радянського Союзу і оформився вже у пострадянський період. Місцеві еліти скористалися таким станом речей і почали вибудовувати власні, місцеві версії історії, спираючись на радянську, а не російську чи українську ідентичність (Wilson, 1994, Ishchenko, 2014).

На рівні публічного дискурсу Луганські та Донецькі керівники підтримували смисловий зв'язок з офіційним Києвом. Проте, опозиційний до центрального стиль мислення та подвійні стандарти можна спостерігати на рівні документів місцевої влади. Так, в обласній програмі «Патріот Луганщини», затвердженій рішенням Луганської обласної ради від 24 листопада 2006 р. наголос робиться на датах і святах радянського минулого – День Перемоги (9 травня), День виводу радянських військ з Афганістану (15 лютого), День захисників Вітчизни (23 лютого). Водночас, День Незалежності України – основне свято Української держави в окрему програму заходів не входить – йому відводиться лише одне речення програми, пов'язане з конкурсом на найкращий публіцистичний твір.

Ще однією рисою документа є протиставлення націоналізму та патріотизму: «все більш помітною стала втрата суспільством патріотичної свідомості. Багато в чому втрачене істинне розуміння інтернаціоналізму» (Програма, 2006). Очевидно, що при зовнішній показній лояльності до державних українських пам'ятних дат, акцент робиться на місцевому патріотизмі, що з одного боку, посилював ізоляціоністські настрої регіону, а з іншого – мав чітку апеляцію до радянського минулого. Це виявилось, зокрема, у стереотипах: «Донбас годує Україну», де шахтарський регіон показувався як такий без якого Українська держава не може існувати.

В цей же час на рівні національного уряду радянське минуле переоцінюється та засуджується. В 2006 р. парламент прийняв Закон України «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні», який засуджує «злочинні дії тоталітарного режиму СРСР, спрямовані на організацію Голодомору, наслідком яких стало знищення мільйонів людей, руйнування соціальних основ Українського народу, його вікових традицій, духовної культури і етнічної самобутності». Даний закон за рік після цього підтверджується Указом Президента України, де Голодомор визначається як геноцид українського народу (Закон, 2006). Таким чином, одним з перших ідеологічних розколів між офіційним Києвом та Донбасом є різне, більшою поляризоване трактування радянського минулого.

Отже, можна побачити, що на рівні політики пам'яті держава СРСР визначається як тоталітарний режим, відповідальний за масове насильство на українських землях. Водночас, у офіційних документах місцевої влади Донбасу така теза не лише не підтримується – будується цілком альтернативний дискурс позитивного, героїчного радянського минулого. Надалі зіткнення гібридного та офіційного дискурсу в Україні мало різноманітні прояви: це і протести проти встановлення пам'ятника Катерині II у Харкові, і Закон про державну мову (Закон Ківалова-Колесніченка), ініційований Партією Регіонів, який закріплював особливий статус російської мови, що також викликав протести україномовної частини суспільства.

Указ Президента Ющенка про надання звання героя України націоналісту Степану Бандері також був незрозумілим жителям Сходу України. Ющенко, як Президент обраний переважно голосами Центральної та Західної України, негативно сприймався в індустріальних центрах Донбасу, а його культурна політика розцінювалась як націоналістична. Апеляція до Помаранчевої революції як до вияву свободи також більшою мірою роз'єднувала суспільство. У промові Президента, присвяченій 15-й річниці незалежності України, лунало: «новий український громадянин. На Майдані він відчув свою силу... ніхто тепер не зможе топтати його права» (Ющенко, 2006). Відповідно ті, хто не був учасником подій Помаранчевого Майдану до «нових громадян» тодішньою владою не зараховувався.

Відповідно, і сам статус Президента України створював поляризацію: якщо Президента Ющенка обирала Центральна та Західна Україна, він працював на своїх виборців і не особливо дбав про своє сприйняття на Сході України. Фактично те саме, але з дзеркальним відображенням відбулося з наступним главою держави – Янукович був вихідцем зі Донбасу, якого підтримав в першу Схід України та Крим.

Гібридний дискурс всіяко насаджувався Російською Федерацією через здійснення ідеологічних інтервенцій. Флеш-моб «Георгіївська стрічка», започаткований у 2005 році і спрямований на символізацію спільного минулого Росії та інших пострадянських країн у Великій Вітчизняній війні, різко контрастував з заявою Володимира Путіна, що Росія і без України здобула б перемогу у найбільшій трагедії ХХ сторіччя.

Втім, відмова українського політичного керівництва від радянського минулого також здійснювалась мляво і не послідовно: окрім заміни старих пам'ятників на нові, суспільству не було запропоновано жодної об'єднуючої Схід та Захід концепції історії та спільного бачення майбутнього.

Така ситуація, призвела до поляризації на рівні масової свідомості, що зрештою створило передумови до ескалації насильства та посилення конфліктного етосу у 2014 р.

Загалом, спілкування з експертами та активістами показало можливості для мобілізації громадянського суспільства в Україні для справи встановлення миру – націленість на формування відповідних навичок діалогу, розуміння механізмів подолання конфлікту на локальному рівні, довгостроковість та стратегічність ініціатив. Водночас, в опитуваннях видно, що складним елементом взаємодії залишається рівень відносин держави та громадянського суспільства: політики викликають недовіру, а громадські організації не готові та не мають достатньої спроможності, щоб завжди ефективно впливати на державу, або делегувати до управління нею своїх представників.

Ідеологічними обмеженнями у розгортанні конфлікту на Сході України стали локалізація гібридного дискурсу, поляризація українського суспільства та формування конфліктних етосів. Розбудова миру в Україні залежить від злагодженості громадських зусиль щодо подолання ідеологічних обмежень та наслідків насильства, а також продуманих інтервенцій держави для забезпечення миру, зокрема в межах демобілізації, демілітаризації та реінтеграції. В свою чергу, основними заходами для досягнення примирення потенційно мають стати забезпечення правди, щодо подій попередніх років, що буде розповсюджена у всьому суспільстві, справедливе правосуддя, ефективна система репарацій жертвам конфлікту та інституційні реформи. Дискурс правди як альтернатива гібридним та націоналістичним дискурсам слугуватиме основою мирного співіснування. Подолання наслідків конфлікту не буде можливим без взаємодії держави та громадськості у виробленні єдиних концепцій пам'яті, зокрема щодо історії України в ХХ ст., а також спільного майбутнього в ХХІ ст. Мобілізація громадянського суспільства буде залежати від поліпшення навичок ведення діалогу між громадськими організаціями, збільшення їхньої фінансової та організаційної спроможності, а також подолання спротиву сил, які не зацікавлені у встановленні миру.

На даний момент Мінські домовленості є лише інструментом для переведення конфлікту високої інтенсивності у форму конфлікту низької інтенсивності. Але конфлікт все ще перебуває у гострій фазі. Тому українська сторона не має іншої альтернативи як активно використовувати весь інструментарій ст. 33 Статуту ООН для миротворчих зусиль, зокрема:

- переговори – у тому числі безпосередньо з агресором щодо припинення агресії і відновлення територіальної цілісності України;
- обстеження, зокрема наслідків агресивних дій РФ для економіки, матеріального стану України;
- посередництво, у тому числі із залученням сторін-підписантів Будапештського меморандуму;
- примирення, зокрема шляхом просування власних концепції відновлення суверенітету України над Кримом;
- арбітраж та судовий розгляд щодо компенсації Росією завданої Україні шкоди;
- звертання до регіональних організацій, зокрема ОБСЄ, РЄ з проханням посилення санкцій аж до виключення РФ зі складу цих організацій через агресію щодо України та опрацювання нових концепцій мирного врегулювання конфлікту з РФ тощо (Міжнародний центр перспективних досліджень, 2016).

V. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Основними цілями семінарських занять є закріплення та поглиблення знань, які отримані на лекціях та в процесі самостійної підготовки студентів, сприяння та розвинення у студентів навичок самостійного та аналітичного мислення, вміння вести дискусію, відстоювати власну точку зору, узагальнювати отриману інформацію.

Розділ 1. Умови конфлікту та миротворчості

Тема 1: «Конфлікт» та «мир» як поняття у сучасних соціальних теоріях.

План заняття:

1. Визначення понять «конфлікт», «мир», «миротворчість», «підтримка миру», «миробудівництво».
2. Типологія конфліктів.
3. Характерні риси збройного конфлікту.
4. Мир у позитивному та негативному розуміннях.

Література: Баз.: 4; Дод.: 24, 26.

Тема 2: Міжнародні та національні виміри збройних конфліктів.

План заняття:

1. Типологія збройних конфліктів.
2. Зовнішні чинники у внутрішньодержавних конфліктах.
3. Система міжнародних відносин та глобальний порядок після Другої Світової війни.
4. Діяльність ООН з підтримання миру після Другої Світової війни.

Література: Баз.: 1; Дод.: 29, 31.

Тема 3: Соціальні причини та динаміка конфліктів та миру.

План заняття:

1. Розробка карти аналітичної конфлікту з урахуванням соціальних його причин.
2. Суб'єкти і причини конфлікту.
3. Динаміка ескалації та деескалації.
4. Політична влада і контекстуальні фактори конфлікту.

Література: Баз.: 4; Дод.: 2, 8.

Тема 4: Війна як різновид соціально-політичного конфлікту.

План заняття:

1. Сутність та типологія воєн.
2. Розбудова модерної держави та війна у теорії Ч. Тіллі.
3. «Нові війни»: сутнісні характеристики за М. Келдор.
4. «Гібридні війни» як феномен сучасності.

Література: Баз.: 1, 4; Дод.: 8, 12, 20.

Тема 5: Геноцид як прояв масового насильства.

План заняття:

1. Визначення геноциду.
2. Переслідування та покарання за геноцид у міжнародно-правовому вимірі.
3. Етнополітичні фактори геноциду.
4. Подолання наслідків геноциду у Руанді та Гватемалі.

Література: Баз.: 6; Дод.: 11, 22.

Тема 6: Підтримка миру та миробудівництво на сучасному етапі.

План заняття:

1. Порядок денний для миру ООН (1992) як документ епохи після «Холодної війни».
2. Організаційні складові сучасних миротворчих місій.
3. Якісна зміна операцій з підтримки миру у 90-х рр..
4. Демобілізація, демілітаризація та реінтеграція як засади миробудівництва.

Дидактичні засоби: Зображувальні наочні посібники: таблиці та схеми.

Література: Баз.: 1, 4; Дод.: 5, 28, 29.

Тема 7: Жертви конфлікту у фокусі сучасних теорій миротворчості.

План заняття:

1. Поняття та правовий статус жертв конфлікту.
2. Класифікація жертв конфлікту.
3. Теорія соціальної ідентичності про групову динаміку жертвовності.
4. Громадські об'єднання жертв конфлікту як чинник впливу на державу у мирних процесах.

Література: Баз.: 2; Дод.: 10, 22.

Тема 8: Соціальні наслідки примусової міграції.

План заняття:

1. Примусова міграція як явище: ключові поняття.
2. Загальні характеристики досвіду внутрішнього переміщення.
3. Соціально-психологічні аспекти примусової міграції.
4. Гендерні та вікові особливості примусової міграції.
5. Міжнародно-гуманітарний аспект примусової міграції.

Література: Баз.: 7; Дод.: 27.

Тема 9: Політичні, економічні та ідеологічні виміри ліберального миру.

Основні питання: Ліберальний мир та Україна. Вестернізована модель миротворення та локальна миротворчість: варіанти взаємодії.

Література: Баз.: 6; Дод.: 28, 33.

Розділ 2. Мирні процеси, медіація та постконфліктне врегулювання

Тема 10: Мирні процеси та переговори.

План заняття:

1. Сутність мирного процесу.
2. Рівні взаємодії сторін та етапи переговорів.
3. Посередництво та роль «третьої сторони» в мирному процесі.
4. Мирна угода як потенційний результат переговорів.

Література: Баз.: 2; Дод.: 3; 15.

Тема 11: Медіація у мирних процесах.

План заняття:

1. Поняття, види, принципи медіації.
2. Медіація в різних сферах суспільного життя
3. Особа медіатора: особистісні та професійні компетентності.
4. Застосування медіації у суспільно-політичних та ціннісних конфліктах.

Література: Баз.: 6; Дод.: 2; 6.

Тема 12: Місцева миротворчість як ресурс врегулювання конфлікту.

План заняття:

1. Міжнародна спільнота, держава та громадянське суспільство: особливості взаємодії відносин при миробудівництві.
2. Характеристики миробудівництва на місцевому рівні.
3. Приклади місцевої миротворчості.
4. Ризики та обмеження місцевої миротворчості.

Література: Баз.: 6; Дод.: 7; 23; 32.

Тема 13: Стратегії управління конфліктом.

План заняття:

1. Воєнний та аналітичний виміри стратегії.
2. Стратегічне мистецтво боротьби зі збройними угрупованнями.
3. Гібридна війна як тактика і стратегія.
4. Стратегії України та Росії в російсько-українському конфлікті.

Література: Баз.: 5; Дод.: 21; 31.

Тема 14: Постконфліктне врегулювання як подолання наслідків насилля.

План заняття:

1. Постконфліктна реконструкція, миробудівництво та примирення: основні проблеми.
2. Відповідальність держави у подоланні наслідків насилля.
3. Характеристики перехідного періоду від конфлікту до миру.
4. Правосуддя перехідного періоду як галузь досліджень щодо подолання масових порушень прав людини.

Дидактичні засоби: Зображувальні наочні посібники: таблиці та схеми.

Література: Баз.: 1; Дод.: 22; 23.

Тема 15: Сутність правосуддя перехідного періоду.

План заняття:

1. Витоки ідей правосуддя перехідного періоду.
2. «Каскад правосуддя» як передумова виникнення правосуддя перехідного періоду.
3. Складові правосуддя перехідного періоду.
4. Сучасні інтерпретації правосуддя перехідного періоду.

Дидактичні засоби: Зображувальні наочні посібники: таблиці та схеми.

Література: Баз.: 5; Дод.: 27; 30.

Тема 16: Механізми правосуддя перехідного періоду.

План заняття:

1. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності.
2. Причини та типологія амністій у постконфліктному врегулюванні.
3. Гібридні суди як елемент перехідного періоду.
4. Комісія зі встановлення істини у процесі пошуку правди про конфлікт.

Література: Баз.: 5; Дод.: 11; 27; 30; 32.

Тема 17: Примирення як мета і процес постконфліктного врегулювання.

План заняття:

1. Дилема «мир проти справедливості» та інші проблеми примирення.
2. Співіснування у контексті примирення.
3. Примирення та зцілення: виявлення суперечностей.
4. Хитке та стійке примирення.

Література: Баз.: 6; Дод.: 13; 14; 22; 23.

Тема 18: Мобілізація держави та громадянського суспільства у конфлікті на Донбасі.

План заняття:

1. Передумови та хід російсько-українського конфлікту.
2. Проблеми громадянського суспільства в контексті російсько-українського конфлікту.
3. Мінські угоди: перспектива реалізації.

Література: Баз.: 2, 3; Дод.: 9; 19.

VI. КОНТРОЛЬНІ РОБОТИ

Робочим навчальним планом відведено 2 години аудиторних занять для проведення модульної контрольної роботи (МКР). Основна мета – контроль сформованих у студентів знань та умінь, отриманих в процесі вивчення навчального матеріалу.

МКР проводяться на семінарських заняттях після завершення 1 та 2 розділів. Кожна МКР передбачає письмову відповідь з тем, перелік яких наведений у додатку 2.

Також протягом вивчення дисципліни проводяться експрес-контрольні, які дають змогу виявити знання студентів ключових наукових понять навчальної дисципліни. Експрес-контрольні (4 експрес-контролі на лекціях) передбачають письмове визначення понять сучасних теорій миру та конфліктів.

VII. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Як індивідуальне семестрове завдання в робочому навчальному плані заплановане виконання домашньої контрольної роботи (ДКР).

Домашня контрольна робота є важливою формою самостійного вивчення студентами курсу «Сучасні теорії миру та конфліктів». Даний різновид роботи допоможе студентам розвинути аналітичні навички, а також більш глибоко розуміти сутність сучасних соціальних конфліктів.

Основні цілі виконання домашньої контрольної роботи:

- систематизація отриманих теоретичних знань з дисципліни, їх поглиблення і закріплення;
- розвиток навичок самостійної роботи з науковою і довідковою літературою, нормативними документами, матеріалами періодичних видань, джерелами соціологічної інформації тощо; отримання досвіду їхнього практичного використання при визначенні проблем вразливих груп населення та можливих шляхів їх вирішення з точки зору соціальної роботи;
- отримання навичок проведення самостійного аналізу основних положень праць класиків соціології та конфліктології;
- отримання навичок робити висновки, обґрунтування та відстоювання власної точки зору з проблеми, що досліджується, розвиток уміння пов'язувати теоретичні положення з умовами сучасної практики.

ДКР повинна продемонструвати рівень опанування студентом матеріалу певної теми; вміння самостійно осмислити і систематизувати навчальну інформацію; чітко, стисло і логічно викласти матеріал, обґрунтувати власну думку, зробити висновки. Висвітлення теоретичних питань не потребує плану, вступу, але обов'язково повинно завершуватись висновками. Студентам пропонується обрати один з сучасних соціально-політичних конфліктів та проаналізувати його, використовуючи карту конфлікту, викласти даний аналіз письмово та надіслати викладачу в електронному вигляді до завершення навчальних занять з дисципліни.

VIII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова:

1. Багінський А.В. Заходи держави у постконфліктному суспільстві // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – Київ, 2019. – № 1 (41). – С. 17-21.
2. Багінський А.В. Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на Сході України // Ідеологія та політика. – № 2 (10). – 2018. – С.94-126 // Режим доступу: <https://ideopol.org/wp-content/uploads/2019/01/2.%204.%202018.%20UKR.%20Baginskyi.pdf>
3. Багінський А.В. Реконцептуалізація модерної держави: автономія, спроможність, належне урядування та конфлікти // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – Київ, 2017. – № 1/2 (33/34). – С. 22-27.
4. Багінський А.В. Теорії модерної держави: війна та кристалізація // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – Київ; Одеса: Типографія «Айс Принт», 2016. – № 1/2 (29/30). – С. 19-25.
5. Базове дослідження із застосування правосуддя перехідного періоду в Україні: монографія / за заг. ред. А. П. Буценка, М. М. Гнатівського. – К.: «РУМЕС», 2017. – 592 с.
6. Ледерак Дж. П. Розбудова миру: стале примирення в розділених суспільствах. Пер. з англ. Д. Каратєєва та Л. Лозової. – К.: Дух і літера, 2019. – 256 с.
7. Права внутрішньо переміщених осіб: навчальний посібник / [С.Б. Булеца, О.І. Котляр, Я.В. Лазур та ін.]; за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. О.Я. Рогача; д-ра юрид. наук, проф. М.В. Савчина. – Ужгород: РІК-У, 2017. – 436 с.

Додаткова:

1. Альтернативні підходи до розв'язання конфліктів: теорія і практика застосування / Уклад. : Н. Гайдук, І. Сенюта, О. Бік, Х. тешко. – Львів: ПАІС, 2007. – 296 с.
2. Базовый курс медиации: рефлексивные заметки / М. С. Бойко [и др.] ; под общ. ред. С. В. Лабода. — Минск : Медисонт, 2011. — 316 с.
3. Від співпраці до примирення: посібник для лідерів громадянського суспільства / Під загальною редакцією Смірнова О.К. Автори-упорядники: Араджионі М.А., Брунова-Калісецька І.В., Гусєв А.І., Терешенко І.Г., Тищенко Ю.А. – Київ: Видавництво ЧП «Золоті Ворота», 2015 р. – 207 с.
4. Гарр Т. Р. Почему люди бунтуют. — СПб.: Питер, 2005. — 461 с.
5. Гуржій О., Лега А., Макаров В. Узагальнення досвіду проведення миротворчих операцій в другій половині ХХ ст. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 94 с.
6. Гусєв А. І. До проблеми особистісно орієнтованої підготовки медіаторів / А. І. Гусєв // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – № 7 (38), 2015. – С. 18-22.
7. Дерлугьян Г. Как устроен этот мир: наброски на макросоциологические темы. – М.: Изд-во Института Гайдара. – 2013. – 176 с.
8. Ергин Д. Ресурсные войны, новые технологии и будущее энергетики. – М.: Альпина Пабlishер, 2013. – 712 с.
9. Задорожна М. Вирішення конфліктів як основа демократизації суспільної свідомості та підвищення ефективності державного управління // «Демократичне врядування». Науковий вісник. – 2014. – Вип. 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/zadorozhna.pdf – Дата доступу 24.10.2018.
10. Зер, Говард. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя / пер. З англ. М. Яковлева // Г. Зер. – К.: Унів. Вид-во „Пульсари», 2004. – 224 с.

11. Зерній Ю.О. Як суспільства пам'ятають: механізми та властивості функціонування історичної пам'яті / Ю.О. Зерній // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 4 (9). — С. 35—43.
12. Калдор М. Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху. — М.: Изд-во Института Гайдара. — 2015. — 416 с.
13. Карл Т.Л., Шмиттер Ф. Демократизация: концепты, постулаты, гипотезы (Размышления по поводу применения транзитологической парадигмы при изучении посткоммунистических трансформаций) / Ф.Шмиттер // Полис. — 2004. — № 4. — С.6 — 28.
14. Карозерс Т. Ошибка теории «поэтапной демократизации» / Т. Карозерс // Pro et contra. — 2007. — № 1. — С. 85—105.
15. Крушинський В. Ю. Е.Блер і проблема мирного врегулювання у Північній Ірландії / В.Ю. Крушинський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 123 (частина I). 2014. — С. 4-15.
16. Кутуєв П. Модерн, модернізація та розвиток: ідеї та практики: Монографія / П.В. Кутуєв — К.: Талком, 2015. — 467с.
17. Куценко О. Зигзаги демократизации политического режима в Украине / О. Куценко // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2005. — № 3. — С.65—79.
18. Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: Учеб. Пособие. — М.: Аспект-пресс. — 1999. — 271 с.
19. Лисак Я. Проблеми адміністративно-правового забезпечення підготовки військовослужбовців Збройних сил України до участі у миротворчих операціях // Национальный юридический журнал: теория и практика. — Серпень. — 2015. — С.44-49.
20. Тилли Ч. Принуждение, капитал и европейские государства. — М.: Издательский дом «Территория будущего», 2009. — 360 с.
21. Шеллинг Т. Стратегия конфликта / Томас Шеллинг; пер. с англ. Т. Даниловой под ред. Ю. Кузнецова, К. Солина. — М.: ИРИСЭН, 2007. — 366 с. — (Серия «Международные отношения»).
22. Aiken, N. Identity, Reconciliation and Transitional Justice: Overcoming Intractability in Divided Societies, Transitional Justice Routledge, Oxon: 2013. — 280 p.
23. Aiken, N. Learning to Live Together: Transitional Justice and Intergroup Reconciliation in Northern Ireland // The International Journal of Transitional Justice, Vol. 4, 2010, 166–188.
24. Bar-Tal, Daniel, Chernyak-Hai, Lily Schori, Noa and Gundar, Ayelet. A sense of self perceived collective victimhood in intractable conflicts // International Review of Red Cross. — Volume 91. — Number 874. — June 2009. — P. 229-258.
25. Brett, Roddy (2017) The Role of Civil Society Actors in Peacemaking: The Case of Guatemala, Journal of Peacebuilding & Development. -12:1. -P. 49-64.
26. Galtung, J. (2002) Theories of Peace: A Synthetic Approach to Peace Thinking. International Peace Research Institute, Oslo (September, 1967) // Mode of Access: <http://www.transcend-nordic.org/doc/17%20Galtungs%20Corner/Theories%20of%20Peace%20-%20A%20Synthetic%20Approach%20to%20Peace%20Thinking-1967.pdf>
27. Lambourne, W. Transitional Justice and Peacebuilding after Mass Violence // The International Journal of Transitional Justice. — Vol. 3. — 2009. — pp. 28–48.
28. MacGinty, R. and Richmond. O. Myth or Reality: Opposing Views on the Liberal Peace and Post-war Reconstruction // Global Society. — Vol. 21. — No. 4. — 2007, pp. 491-497.
29. Malone, David M. & Wermester, K. Boom and bust? The changing nature of UN peacekeeping // International Peacekeeping. — 7:4. — 2000. — pp. 37–54.
30. Miller, Z. Effects of Invisibility: In Search of the Economic in Transitional Justice // The International Journal of Transitional Justice. — Vol. 2. — 2008. — pp. 266–291.
31. Puri, Samir. The strategic art of confronting armed groups // Adelphi Series. — 2015. — 55:459. pp. 7-14.

32. Reparations in Columbia: where to? Mapping the Colombian Landscape of Reparations for Victims of the Internal Armed Conflict: Policy paper, February, 2019. – Mode of access: <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/ColombiaReparationsPolicyReportFORAPPROVAL-SP-HR-NoCrops.pdf>
33. Selby, J. «The myth of liberal peace-building» // *Conflict, Security & Development*, Vol. 13. – No. 1. – 2013 – pp.57-86.

Інформаційні ресурси:

1. <http://i-soc.com.ua/journal/content.php> – Соціологія: теорія, методи, маркетинг.
2. <http://www.nbuv.gov.ua> – Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.
3. <http://m.eep.sagepub.com/content/29/3?etoc> – East Europe Politics and Societies and Cultures.
4. <https://nsuworks.nova.edu/pcs/about.html> – Peace and Conflict Studies Journal.

Додаток 1

Рейтингова система оцінювання успішності студентів

Рейтинг студента з дисципліни складається з балів, що він отримує за наступні види робіт:

- 1) відповіді на семінарських заняттях;
- 2) активна робота на семінарських заняттях;
- 3) експрес-контрольні в процесі лекційних занять;
- 4) виконання домашньої контрольної роботи (ДКР);
- 5) написання двох модульних контрольних робіт (МКР).

I. Робота протягом семестру

1. Виступи на семінарських заняттях

Максимальна кількість балів, які студент може отримати на всіх семінарських заняттях протягом семестру, дорівнює 25 балів.

При відповіді на кожне питання студент отримує:

«відмінно» – 5 балів – повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації) якщо при відповіді студент демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, з легкістю і переконливо відповідає на поставлені питання;

«добре» – 4 бали – достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації) або повна відповідь з незначними неточностями, відповідає на більшість з поставлених запитань викладача та студентів;

«задовільно» – 3 бали – неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації)

«незадовільно» – 0 балів – значні помилки, виступ не послідовний, на поставлені запитання не відповідає взагалі, відсутня робота на семінарі.

2. Активність роботи на семінарських заняттях

Максимальна кількість балів, які студент може отримати на всіх семінарських заняттях протягом семестру, дорівнює 15 балів.

«відмінно» – 3 бали – студент бере активну участь в обговоренні усіх питань плану семінарського заняття;

«добре» – 2 бали – студент бере участь в обговоренні окремих питань плану семінарського заняття.

«задовільно» – 1 бал – студент бере участь в обговоренні одного питання плану семінарського заняття.

«незадовільно» – 0 балів – студент не бере участі в обговоренні питань теми семінарського заняття.

3. Експрес-контрольні на лекціях

Експрес-контрольні роботи оцінюються у 5 балів кожна. Враховуючи, що протягом семестру відбувається 4 експрес-контролі, максимальна кількість балів за експрес-контрольні – 20 балів.

«відмінно» – 5 балів – повна відповідь (не менше 90% потрібної інформації);

«добре» – 4 балів – достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації) або повна відповідь з незначними неточностями;

«задовільно» – 3 бали – неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації) та незначні помилки;

«незадовільно» – 0 балів – немає відповіді, або студент відсутній під час написання роботи.

4. Домашня контрольна робота (ДКР)

Максимальний бал – 20 балів.

«відмінно» – 20-17 балів – вміння надати послідовне обґрунтування заявлених тверджень, у якому поєднуюватимуться як емпіричні докази, так і теоретичні засади. Чітка будова та вираження структури есе, основних і допоміжних аргументів. Демонстрація глибокого розуміння проблеми. Ефективне і точне використання доказів. Здатність продемонструвати критичне мислення та підходи (зокрема, врахування контр доказів і контр тверджень). Певний ступінь оригінальності аргументів. Обсяг досліджених джерел – не менше 10;

«добре» – 16-13 балів – повна відповідь з незначними неточностями, здатність прямо аналізувати проблему, чітка будова та вираження структури есе, основних і допоміжних аргументів. Визначення основних тем і аргументів та здатність застосовувати проблемний підхід до аналізу запропонованих питань. Наявність досліджених джерел;

«задовільно» – 12 балів – визначення теми і декількох аргументів вирішення проблеми, наводяться деякі положення теорій миру та конфліктів, використовуються поняття навчального матеріалу;

«незадовільно» – 0 балів – відсутня послідовність викладу матеріалу. Тема не відповідає змісту роботи. В роботі наявні значні наукові та стилістичні неточності. Завдання не виконано.

За кожний тиждень затримки із поданням ДКР нараховуються штрафні –2 бали (усього не більше –8 балів).

Наявність позитивної оцінки (не менше 12 балів) з ДКР є умовою допуску до залікової контрольної роботи.

5. Модульна контрольна робота (МКР)

Дві МКР оцінюються максимально 10 балів кожна. Відповідно, сумарний ваговий бал для МКР – 20 балів.

Кожна МКР відбувається після опрацювання розділу навчальної дисципліни і передбачає письмову відповідь на 1 питання, перелік яких наведений у додатку 2, протягом однієї академічної години на семінарських заняттях.

Оцінювання відповіді на питання здійснюється за наступними критеріями:

«відмінно» – 10-9 балів – надаються точні дефініції, надано декілька теоретично обґрунтованих аргументів щодо питання, наведення прізвищ дослідників, які вивчали дану проблему;

«добре» – 7-8 балів – відображається сутність питання, але наявні неточності у відповіді;

«задовільно» – 6 балів – неповна відповідь, наявні суттєві помилки;

«незадовільно» – 0 балів – відсутня або некоректна відповідь.

6. Заохочувальні бали

Всього не більше 10 балів за такі види робіт:

– за науково-дослідницьку діяльність (участь у конференціях, «Днях науки ФСП», конкурсах студентських робіт, публікації);

– участь у факультетських олімпіадах з дисципліни та всеукраїнських олімпіадах.

II. Порядок проведення атестацій і семестрового контролю

На першій атестації студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг на час атестації складає 20 і більше балів.

На другій атестації студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг на час атестації складає 40 і більше балів.

У випадку, якщо цей показник не відповідає вимогам, виставляється «не атестований».

Сума рейтингових балів, отриманих студентом протягом семестру, за умови зарахування ДКР, переводиться до підсумкової оцінки згідно з таблицею переведення. Якщо сума балів менша за 60, але ДКР зараховано, студент виконує залікову контрольну роботу. У цьому разі сума балів за виконання ДКР та залікову контрольну роботу переводиться до підсумкової оцінки згідно з таблицею переведення. Студент, який у семестрі отримав більше 60 балів та має позитивну оцінку за ДКР, отримує залікову оцінку «автоматом».

Студент, який у семестрі отримав більше 60 балів, але бажає підвищити свій результат, може взяти участь у заліковій контрольній роботі. У цьому разі остаточний результат складається з балів, отриманих на заліковій контрольній роботі та балів за ДКР.

Ваговий бал залікової контрольної роботи – 80 балів.

Завдання залікової контрольної роботи складається з чотирьох питань, на які повинен відповісти студент. Питання є різними за змістом, відповідають тематиці лекцій, семінарів, самостійної роботи, питань з самоконтролю (перелік питань у додатку 3).

Відповідь на кожне питання оцінюється у 20 балів.

Система оцінювання питання:

«відмінно» – 20-18 балів – повна відповідь на питання (не менше 90% потрібної інформації);

«добре» – 17-15 балів – достатньо повна відповідь (не менше 75% потрібної інформації, незначні неточності);

«задовільно» – 14-12 балів – неповна відповідь (не менше 60% потрібної інформації та деякі помилки);

«незадовільно» – 0 балів – незадовільна відповідь.

Таблиця переведення значення рейтингових балів до оцінки за університетською шкалою для виставлення їх до заліково-екзаменаційної відомості та залікової книжки:

<i>Бали</i>	<i>Оцінка</i>
100...95	Відмінно
94...85	Дуже добре
84...75	Добре
74...65	Задовільно
64...60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
ДКР не зараховано	Не допущено

Додаток 2

Питання для підготовки до поточного контролю

1. Сутність конфлікту та причини конфліктів.
2. Типологія конфліктів. Збройний конфлікт як різновид конфлікту.
3. Мир у негативному та позитивному розуміннях.
4. Суб'єкти збройних конфліктів.
5. Миротворчість, підтримання миру та миробудівництво як поняття сучасних соціальних теорій.
6. «Ліберальний мир» як особлива модель миротворчості.
7. Система міжнародних відносин та глобальний порядок після Другої Світової війни.
8. Діяльність ООН з підтримання миру після Другої Світової війни.
9. Держава та внутрішньодержавні війни: специфіка взаємодії урядів, озброєних угруповань та зовнішнього втручання.
10. Соціально-економічні детермінанти розділення суспільств.
11. Динаміка ескалації, стабілізації та деескалації конфлікту.
12. Роль «спойлерів» у конфліктному врегулюванні.
13. Сутність та типологія воєн. Відмінності воєн у XIX та XX сторіччях.
14. Розбудова модерної держави та війна у теорії Ч. Тіллі.
15. «Нові війни»: сутнісні характеристики за М. Келдор.
16. Перше та друге покоління теорій геноциду.
17. Суб'єкти та актори геноциду.
18. Участь у геноциді на індивідуальному, груповому та інституційному рівнях.
19. Порядок денний для миру ООН (1992) як документ епохи після «холодної війни».
20. Мир від «ІКЕА» та обмеження стандартизованих підходів ООН до миротворчості.
21. Демобілізація, демілітаризація та реінтеграція як основні засади миробудівництва.
22. Поняття «жертва конфлікту».
23. Класифікація та права жертв конфлікту.
24. Теорія соціальної ідентичності про групову динаміку жертвності. Конфліктний етос у груповій динаміці конфлікту.
25. Д. Бар-Тал про вісім соціетальних вірувань конфліктного етосу.
26. Теорії «відновного правосуддя».
27. Примусова міграція як явище: ключові поняття. Загальні характеристики досвіду внутрішнього переміщення.
28. Виміри ліберального миру у теоріях Мак-Джінті та Річмонда.
29. Критика ліберального миру та альтернативні теорії миротворчості.
30. Сутність мирного процесу.
31. Поняття та сторони переговорів.
32. Т. Паффенгольц про форми участі додаткових сторін у переговорні процеси щодо миру.
33. Мирна угода як потенційний результат переговорів.
34. Поняття медіації. Види медіації.
35. Медіація в різних сферах суспільного життя.
36. Особа медіатора: особистісні та професійні компетентності. Етичні принципи роботи медіатора.
37. Міжнародна спільнота, держава та громадянське суспільство: особливості взаємодії відносин при миробудівництві.
38. Воєнний та аналітичний виміри стратегії.
39. Стратегічне мистецтво боротьби зі збройними угрупованнями.
40. Відповідальність держави у подоланні наслідків насилля згідно до Женевської конвенції.
41. Примирення «згори-вниз» та «знизу-догори».
42. Сутність правосуддя перехідного періоду.

43. «Каскад правосуддя» як передумова виникнення правосуддя перехідного періоду.
44. Сучасні інтерпретації правосуддя перехідного періоду.
45. Механізми правосуддя перехідного періоду.
46. Складові правосуддя перехідного періоду.
47. Історія та типологія амністій у постконфліктному врегулюванні.
48. Гібридні суди як елемент перехідного періоду.
49. Комісія зі встановлення істини у процесі пошуку правди про конфлікт.
50. Передумови конфлікту на Донбасі.

Додаток 3

Питання для підготовки до залікової контрольної роботи

1. Сутність конфлікту.
2. Структурні причини конфліктів.
3. Типологія конфліктів.
4. Збройний конфлікт як різновид конфлікту.
5. Мир у негативному та позитивному розуміннях. Суб'єкти збройних конфліктів.
6. Миротворчість, підтримання миру та миробудівництво як поняття сучасних соціальних теорій.
7. «Ліберальний мир» як особлива модель миротворчості.
8. Система міжнародних відносин та глобальний порядок після Другої Світової війни.
9. Політичний реалізм як концепція сучасного світового порядку.
10. Діяльність ООН з підтримання миру після Другої Світової війни. Доповідь Брахімі (2000).
11. Пріоритети миротворчої діяльності у доповіді Генерального Секретаря ООН (2009).
12. Держава та внутрішньодержавні війни: специфіка взаємодії урядів, озброєних угруповань та зовнішнього втручання.
13. Післявоєнна реконструкція як феномен сучасності.
14. Відмінності між миробудівництвом та післявоєнною реконструкцією.
15. Збільшення впливу громадського сектору на післявоєнну реконструкцію та миробудівництво.
16. Розмежування причин та приводу конфлікту.
17. Соціально-економічні детермінанти розділення суспільств. Соціальна нерівність в основі конфлікту.
18. Місцеві, регіональні та міжнародні причини конфлікту. Інтерпретація конфлікту різними сторонами.
19. Динаміка ескалації, стабілізації та деескалації.
20. Контекстуальні фактори конфлікту.
21. Політична влада як чинник динаміки конфлікту.
22. Роль «спойлерів» у конфліктному врегулюванні.
23. Локальні та міжнародні миротворчі ініціативи у вирішенні конфлікту.
24. Сутність та типологія воєн.
25. Відмінності воєн у XIX та XX сторіччях.
26. Розбудова модерної держави та війна у теорії Ч. Тіллі.
27. «Нові війни»: сутнісні характеристики за М. Келдор.
28. «Холодна війна» як етап «нових воєн». Постбіполярний етап у розвитку «нових воєн».
29. «Економіка війни» як фактор громадянських воєн.
30. Політичне та економічне насилля та бунт як причини збройних конфліктів.
31. Гібридні політичні режими у розгортанні війни.
32. Визначення геноциду.
33. Перше та друге покоління теорій геноциду.
34. Ідеологія, дискримінація, расизм, дегуманізація як фактори геноциду. Суб'єкти та актори геноциду.
35. Держава як актор геноциду.
36. Участь у геноциді на індивідуальному та груповому рівнях.
37. Зменшення соціального простору як прояв геноциду. Масові вбивства як засіб геноциду.
38. Ідеологія насильства у здійсненні геноциду.
39. Кейс Гватемали у теорії Р. Бретта.
40. Кейс Руанди у дослідженні соціальних причин та наслідків геноциду.
41. Порядок денний для миру ООН (1992) як документ епохи після «Холодної війни».

42. Мир від «ІКЕА» та обмеження стандартизованих підходів ООН до миротворчості.
43. Традиційні миротворчі операції у підтримці миру. Еволюція миротворчих операцій.
44. Якісна зміна операцій з підтримки миру у 90-х рр..
45. Медіація та переговори у миротворчості.
46. Миробудівництво в контексті трансформації конфлікту.
47. Демобілізація, демілітаризація та реінтеграція як основні засади миробудівництва.
48. Поняття «жертва конфлікту».
49. Класифікація та права жертв конфлікту.
50. Теорія соціальної ідентичності про групову динаміку жертвовності.
51. Конфліктний етос у груповій динаміці конфлікту.
52. Д. Бар-Тал про вісім соціетальних вірувань конфліктного етосу. Дегуманізація та віктимізація як аспекти конфлікту.
53. Роль жертв у миробудівництві.
54. Теорії «відновного правосуддя».
55. Репарації як форма відновлення жертв конфлікту.
56. Прощення, зцілення та співіснування у контексті національного примирення.
57. Примусова міграція як явище: ключові поняття.
58. Загальні характеристики досвіду внутрішнього переміщення.
59. Етапи примусової міграції.
60. Соціально-психологічні аспекти примусової міграції.
61. Подолання досвіду війни у соціо-культурних практиках.
62. Історична пам'ять та реконструкція травматичного досвіду.
63. Гендерні та вікові особливості примусової міграції.
64. Міжнародно-гуманітарний аспект примусової міграції.
65. Стратегія підтримки внутрішньо переміщених осіб.
66. Виміри ліберального миру у теоріях Р. Мак-Джінті та О. Річмонда.
67. Консервативна, ортодоксальна та емансипаторна моделі ліберального миру.
68. Лібералізація політичних та економічних інституцій як передумова миру.
69. Інтервенції у сфері верховенства права для досягнення ліберального миру.
70. Вестернізація миротворчої діяльності.
71. «Вілсонівська тріада» у розумінні миру.
72. Неоліберальна складова втілення ліберального миру.
73. Критика ліберального миру та альтернативні теорії миротворчості.
74. Сутність мирного процесу.
75. Поняття та сторони переговорів.
76. Динаміка та синхронізація переговорного та мирного процесів. Рівні взаємодії сторін переговорів.
77. Інклюзивність як ключова характеристика переговорів.
78. Т. Паффенгольц про форми участі додаткових сторін у переговорні процеси щодо миру.
79. Посередництво та роль «третьої сторони».
80. Фасилітація, медіація та діалог у мирних процесах. Інтереси, цілі та потреби в процесі переговорів.
81. Умови договороздатності та готовність сторін під час переговорів щодо миру.
82. Характеристика фаз переговорів.
83. Мирна угода як потенційний результат переговорів.
84. Поняття медіації. Види медіації.
85. Принципи медіації. Сфера застосування медіації.
86. Правове регулювання медіації.
87. Ціннісні основи медіації.
88. Медіація в зарубіжних країнах.
89. Медіація в Україні.
90. Медіація в різних сферах суспільного життя. Соціальна мережа медіаторів.

91. Учасники процедури медіації.
92. Особа медіатора: особистісні та професійні компетентності. Етичні принципи роботи медіатора.
93. Застосування медіації у суспільно-політичних та ціннісних конфліктах.
94. Обмеження використання медіації. «Сім гріхів» медіації.
95. Гендерний аспект медіації.
96. Міжнародна спільнота, держава та громадянське суспільство: особливості взаємодії відносин при миробудівництві.
97. М.Манн про інфраструктурну владу.
98. Дж.П.Ледерак про архітектуру та інфраструктуру миру.
99. Рівні трансформації конфлікту.
100. Характеристики миробудівництва на місцевому рівні.
101. Нахе-біті, лойа джирга та гачача як приклади місцевої миротворчості.
102. Гібридність як характеристика сучасного миробудівництва.
103. Ризики та обмеження місцевої миротворчості.
104. Приклади місцевих миротворчих інституцій.
105. Воєнний та аналітичний виміри стратегії.
106. Взаємозв'язок стратегічних та безпекових досліджень.
107. Стратегічне мистецтво боротьби зі збройними угрупованнями.
108. Гібридна війна як тактика і стратегія.
109. Засоби подолання інформаційних впливів.
110. Стратегії України та Росії в російсько-українському конфлікті.
111. Постконфліктна реконструкція, миробудівництво та примирення: основні проблеми.
112. Відповідальність держави у подоланні наслідків насилля згідно до Женевської конвенції.
113. Відмінності кримінального і політичного насилля.
114. Примирення «згори-вниз» та «знизу-догори».
115. Стійке та хитке примирення.
116. Правосуддя перехідного періоду як галузь досліджень щодо подолання масових порушень прав людини. Характеристики перехідного періоду.
117. «Каскад правосуддя» як передумова виникнення правосуддя перехідного періоду.
118. Сучасні інтерпретації правосуддя перехідного періоду.
119. Цілі правосуддя перехідного періоду.
120. Державотворення та громадянське суспільство у перехідному періоді.
121. Правосуддя перехідного періоду та мобілізація жертв конфлікту.
122. Складові правосуддя перехідного періоду.
123. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини та злочини проти людяності.
124. Причини використання амністії.
125. Історія та типологія амністій у постконфліктному врегулюванні.
126. Гібридні суди як елемент перехідного періоду.
127. Комісія зі встановлення істини у процесі пошуку правди про конфлікт.
128. Мандат, персональний склад та функції комісій зі встановлення істини.
129. Соціальні наслідки функціонування комісій зі встановлення істини.
130. Ключові характеристики примирення.
131. Сфери та рівні примирення.
132. Примирення як перебудова відносин між сторонами.
133. Н. Айкен про теорію соціального научіння.
134. Зміни переконань конфліктного етосу.
135. Дилема «стабільність проти миру».
136. Національне примирення та демократизація.
137. Кейси примирення у Північній Ірландії, Південно Африканській республіці та Руанді.
138. Передумови конфлікту на Донбасі.

139. Конфліктний етос під час Євромайдану.
140. Громадянська активність у 2014 рр.
141. Проблеми громадянського суспільства в контексті російсько-українського конфлікту.
142. Конфлікт в Україні в межах клієнтарно-патронажних відносин.
143. Трестороння контактна група у Мінську: рішення та труднощі в роботі.
144. Мінські угоди: перспектива реалізації.